

2015 hosszú nyara – Egy nyitott, tenni akaró és tenni képes közösség példája

Jelige: WOW007

Lezárva: 2023. október 19.

Tartalom

1. Bevezetés.....	3
1.1 A kutatás témája	3
1.2 A MigSzol Szeged tevékenysége	4
1.3 Idővonal: a MigSzol Szeged tevékenysége a megalakulástól a határáig	5
2. Hipotézisek.....	6
3. A kutatás elméleti keretei.....	6
3.1 Kulcsfogalmak a jelenség megközelítésének értelmezéséhez	6
4. Kutatási módszerek	8
4.1 Résztvevő megfigyelés.....	9
4.2 Kvalitatív módszer: interjúk önkéntesekkel	10
4.3 Releváns kutatások másodelemzése	10
4.4 Az önkéntesség tipológiája különböző értelmezésekben	11
4.5 Online önkéntesség	12
5. Kvalitatív kutatás.....	13
5.1 Interjúalanyok kiválasztásának szempontjai	13
5.2 Interjúkérdések: motiváció, struktúra, demokrácia, kapcsolatok	14
6. Eredmények.....	15
6.2 A MigSzol Szeged, mint spontán mozgalom működési mechanizmusa.....	15
6.3 „Demokrácia deficit”? – „néha nem volt idő a demokráciára”	19
6.4.1 Az önkéntesek motivációi az interjúk alapján.....	22
6.4.2 Önkéntesek motivációi más kutatások eredményei alapján	26
6.4.3 Az önkéntesség motivációi korábbi kutatásomban	28
6.4.4 Motivációkutatások összegzése.....	30
7. Kapcsolatok, a csoport, a közösség.....	31
8. Az önkéntesség hozadéka és hatása a későbbi személyes életútra.....	32
9. Hatékonyságnövelő 21. századi technológiák.....	34
10. A bizalom közösségépítő ereje. A szolidaritás reményt keltő új formái.....	34
11. Összegzés	38
12. Kitekintés	41
Irodalomjegyzék.....	42

1. Bevezetés¹

1.1 A kutatás témája

Dolgozatom témája a 2015-ös Európába érkező menekülthullám kapcsán megalakult menekültsegítő csoport, a MigSzol Szeged (Migráns Szolidaritás Szeged) működése 2015 júniusától a szeptember 15-i határáráig. Kutatásaim fókuszában ennek az esztendőnek a hosszú nyara áll, amikor is a régióba érkezett 764 033 (Frontex, 2016) menekült közül több mint 411 515 ezer, később ujjlenyomatával regisztrált személy lépett illegálisan Magyarország területére (Hungary IOM Int., 2021). Ebben az időszakban az egyik legforgalmasabb belépőpont a szerb-magyar határvonalon Röszke térsége volt. A menekültek főként a Nyugat-Balkáni útvonalon (reliefweb.int., 2015) érkeztek Szegedre, innen Budapestre utaztak, majd többségük Nyugat-Európába ment tovább. A menekültek nagyobb tömege a szegedi nagyállomáson (Indóház tér) jelentkezett. Kezdetben a napi néhány, majd a napi több ezer menekült humanitárius ellátására elsőként Szegeden szerveződött csoport, amelyhez az első három nap alatt 850 fő (Bakóczy, 2015) csatlakozott a Facebook-on (MigSzol Szeged, 2015) pár héttel később pedig az online platformon már több ezer főnyi támogatót tudott magáénak az online platformon a MigSzol Szeged, míg az Indóház téren naponta duplázódott, triplázódott meg a szolgálatra jelentkező önkéntesek száma. A szegedi grassroots kezdeményezést – amely alulról, spontán módon szerveződő kezdeményezés volt, amely a tagok laza kooperációján alapult – számos más csoport megalakulása követte országszerte (Antal, 2023a).

2015-ben itthon és Európa más országaiban a kormányzat, a bevándorlással hivatalból foglalkozó szervezetek, a rendfenntartó szervek és természetesen az állampolgárokból megalakult önkéntes csoportok sem voltak felkészülve a menekülthullámra, ahogyan az azzal járó feladatokra sem. Nem létezett korábbi, átvethető gyakorlat, amelyet erre az óriási volumenű embertömegre adoptálni lehetett volna. A grassroots volunteering csoportok ugyanakkor számos feladatot átvállaltak az állami szervektől, és teljesen tapasztalatlanul oldottak meg problémákat hosszú heteken, hónapokon át. Gyorsan és hatékonyan tudtak reagálni egy igen erős, nemcsak a magyar, hanem egész Európa társadalmait érintő helyzetre, megteremtették az adományozás új gyakorlatát, és naponta több (tíz)ezer menekülőnek nyújtottak humanitárius, jogi, és egyéb segítséget.

¹ A pályamunka részben megegyezik a szerző 2015 hosszú nyara Szegeden – nem volt idő a demokráciára címen benyújtott szakdolgozatával.

Vegyes módszertannal létrejött kutatásom fókuszában tehát a 2015-ös esztendő hosszú nyarán megalakult MigSzol Szeged civil társaság áll, amelyet tagjai a tagok a közjó érvényesítése érdekében hoztak létre (Palik, 2022a).

Vizsgáltam, hogy milyen működési mechanizmusok jellemezték a csoportot, hogyan épült fel, voltak-e vezetők, és ha igen, ők mi alapján választódtak ki. Kíváncsi voltam arra is, hogy az egyik óráról a másikra létrejött szegedi menekültsegítő csoportban milyen írott/ íratlan szabályok érvényesültek, milyen módon kötődtek egymáshoz a csoport tagjai, és hogy az egyes feladatokat, problémákat hogyan oldották meg. Mindennek a megértéséhez fontos volt megérteni a toborzódás folyamatát és mikéntjét, az önkéntesek motivációit, a segítségnyújtáshoz való viszonyulásukat, a csoport működési mechanizmusát, a döntéshozatal folyamatát.

Kutatásom időben is és térben is jól lehatárolható: a csoport tevékenységét a csoport 2015-ös nyári megalakulásától 2015 szeptember 15-ig, a fizikai határázár létrehozásáig vizsgálom. Bár ebben az időszakban tevékenységük lokációi nem csupán Szegedre összpontosulnak (további lokációk: Röszke országhatár, Szeged-Szentmihály Dugonyi út; Ásotthalom), kutatásom fókuszában a szegedi Nagyállomáson (Indóház tér) végzett tevékenység áll.

A téma azért releváns, mert a 2015 nyarán megalakult önkéntes csoportok hosszú távon hatottak az önkéntesség magyarországi formálódására. Néhány közülük majd egy évtizednyi hibernáció után több újra tudott szerveződni az orosz-ukrán háború kitörésekor (Tóth & Bernát, 2022) és nagyon hatékonyan építették ki azt a hálót, azt az intézményrendszert, amely a Magyarországra érkező ukrán menekülteknek hathatós, hosszú távú segítséget tudott nyújtani. Amellett, hogy tevékenységük felértékelte a közösségért való önzetlen cselekvést, olyan attitűdváltozást értek el, amelyek révén a későbbiekben az önkéntesség sokkal szélesebb társadalmi rétegeket érintett néhány évvel később, a Covid-járvány idején, mind a segítők, mind a segítették oldaláról.

1.2 A MigSzol Szeged tevékenysége

A „vándorlás hosszú nyara” mint a legkritikusabb migrációs esemény kerül majd be a 21. századi európai történelembe. A kontinens felé áradó emberek felfoghatatlanul nagy tömege vezetett ahhoz, hogy az Európai Unió egyes határain ideiglenesen felfüggesztette a tömegesen érkező menekültek személyi ellenőrzését, ami később hatalmas migrációs befogadási válsághoz vezetett a kontinensen. A válság oka több összetevős: néhány hónap alatt több mint 1 millió menekült érkezett a déli és balkáni államok felől és indult tovább Európa nyugati és északi

irányába, másrészt ekkora embertömeg fogadására, kezelésére, elszállásolására, szükségleteik kielégítésére, mindeközben pedig az európai biztonság megtartására az egyes államok nem voltak felkészülve, és nem létezett egységes uniós irányelv sem (Antal, 2023b).

Ebben a vákuumban jött létre a MigSzol Szeged. A csoport a szegedi nagyállomásnál, az Indóház téren tevékenykedett az első hetekben, majd kiterjesztette a tevékenységét a Dugonyi útra. A Szeged-Szentmihályt és az országhatárhoz kivezető röszei utat összekötő Dugonyi út mellett alakította ki a rendőrség azt a gyűjtőpontot, ahol a szerb oldalról az akkor már nem közlekedő Szeged-Szabadka vasúti sín nyomvonalán az országba belépő menekülteket összegyűjtötték, majd a röszei Hangár néven elhíresült gyűjtőtáborba szállították. A táborban ujjlenyomatot vettek a menekültektől, majd a bevándorlási törvénynek megfelelően innen indították őket útnak a kijelölt menekülttáborokba: busszal szállították őket a szegedi nagyállomásig, ahonnan vonatokkal utaztak tovább (Varga, 2015).

Bár pontos statisztika az Indóház térre érkezett és onnan tovább utazó menekültek számáról nem lelhető fel, a korabeli újságokból és az önkéntes csoport adataiból a következő számok rekonstruálhatók: a MigSzol Szeged önkéntesei a szegedi nagyállomáson, csak július folyamán 12.000 menekültet láttak el (szeged.hu, 2015), míg augusztusban ugyancsak több ezer menekültnek nyújtottak humanitárius segítséget. Augusztus 20-án 100, 21-én 400, 22-én 800 fő, míg augusztus 30-án és 31-én 1000 felett volt az egy nap alatt ellátott menekültek száma (HVG1, 2015).

1.3 Idővonal: a MigSzol Szeged tevékenysége a megalakulástól a határzárig

2015. június 22.: az egyik későbbi alapító posztot tesz közzé saját Facebook oldalán, a szegedi nagyállomáson tartózkodó szíriai menekült anyákról és gyermekeikről

2015. június 22.: az első csoportos akció a szegedi nagyállomáson az előző napi poszt hatására az FB ismerősök és azok ismerőseinek részvételével.

2015. június 26.: megjelenik az első cikk a hvg.hu-n, amely beszámol a civil akcióról (HVG2, 2015).

2015. június 28.: második cikk a hvg.hu-n, benne hivatkozással a csoport Facebook oldalára. A cikk hatására százak jelentkeznek segíteni (Szlavkovits1, 2015)

2015. június 30.: az egyik szegedi európai parlamenti képviselő feleségének közbenjárására az Indóház térre faházat, áramot, ivóvizet, mobil WC-t biztosít a szegedi önkormányzat (Szlavkovits2, 2015)

2015. szeptember 15.: A jogi határzárát (Szép, 2022) fizikai határzár is követi (Harsányi, 2015), a határ lezárásával a MigSzol Szeged alaptevékenysége irrelevánssá válik.

2. Hipotézisek

Hipotézisem, hogy a MigSzol Szeged mindenféle releváns tapasztalat nélkül hatékonyan és jól működött a menekültsegítésben, még pedig azért, mert bár a csoporthoz kapcsolódó önkéntesek a társadalom különböző szegmenseiből, különböző tapasztalatokkal és kapcsolatokkal érkeztek a MigSzolba, ez volt a közösséggé vált grassroots önkéntes csoport legnagyobb erénye. A csoport tagjait, akik közül többen már korábban ismerték egymást, sőt, néhányan szoros barátságban is voltak, összekötötte és közös útra terelte az ügy, a közös cél.

A csoport működési mechanizmusát illetően azt feltételezem, hogy a néhány nap alatt a folyamatosan felmerülő, új és új problémákra keresett megoldások mentén felépített, és szükség szerint módosított strukturáltsággal működve, egyfajta önmagát kialakító belső hierarchiával tudták sikeresen ellátni a szegedi állomásra érkező menekülteket úgy, hogy törekedtek a döntések demokratikus meghozatalára. A demokráciával kapcsolatos hipotézisem, hogy a döntésekben a demokrácia érvényesült. Az önkéntesek tipologizálását illetően feltételezem, hogy a hagyományos és a modern jegyek egyaránt jellemzőek voltak, és nem ritkán a kettő keveréke is. A motiváció kérdéskörében úgy gondoltam, hogy a szolidaritás, az erkölcsi kötelesség mellett megjelentek a segítség speciális területéből adódó indíttatások is: a kettősgyökerűség, vagy a menekült előéletből fakadó szándék a segítségre.

3. A kutatás elméleti keretei

3.1 Kulcsfogalmak a jelenség megközelítésének értelmezéséhez

Migráns vagy menekült?

A migráció általánosságban a népesség közigazgatási vagy politikai határokon átnyúló, egyéni vagy csoportos helyváltoztatása. Lehet önkéntes vagy külső tényezők által motivált, egyéni, csoportos, ideiglenes vagy tartós, alkalmoszerű vagy ismétlődő. A kifejezés magába foglalja az elvándorlást, illetve bevándorlást is, lehet legális vagy illegális. 2015-ben a magyar médiában politikai oldaltól függően használták a menekült, illetve a migráns fogalmat (Bertalan, 2022). Az 1951-es Genfi Egyezmény szerint „*a menekült olyan, a származási országán kívül tartózkodó személy, aki megalapozottan fél attól, hogy származási országában üldözés érné faja, vallása, nemzetisége, politikai véleménye vagy egy meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása miatt, és saját állama védelmét nem tudja, vagy az üldözéstől való félelme miatt nem akarja igénybe venni.*” (G. Csuka-Török., 2015:10). Az Európai Unió definíciója a Genfi Egyezmény által megfogalmazott definíción alapul (KSH, 2016). Tanulmányomban szándékosan a menekült kifejezést használom, mert

az általam végzett humanitárius segítségnyújtás során számomra irreleváns volt, hogy mi okból hagyták el hazájukat.

Az önkéntesség definíciója

Az önkéntesek nem kapnak anyagi ellenszolgáltatást tevékenységükért. Tevékenységük önként, szabad akaratból vállalt, és más személyek, csoportok, rétegek vagy a társadalom egészének hasznára válik. Kizárólag abban az esetben beszélhetünk önkéntességről, ha a fenti feltételek egyszerre teljesülnek egy adott tevékenységgel kapcsolatosan (Czike-Kuti, 2006a).

Más vélemények szerint az ellenszolgáltatás nélkül végzett tevékenység lényege egyének vagy csoportok, vagy a közjó érdekében végzett szellemi, fizikai vagy anyagi javak, szolgáltatások előállítása. Az önkéntesség segítő célú, továbbá önként, szabad elhatározásból, szabad akaratból végzett, nem kötelező jellegű. Az önkéntes tevékenység elengedhetetlen jellemzője a belső indíttatás és az értékorientáltság (Fényes-Kiss, 2011).

Az önkéntesség definícióját az ENSZ 2001-ben, az évet az Önkéntesség Nemzetközi Évének kinyilvánító dekrétumában határozta meg, három feltételt rögzítve (undp.org, 2011). E szerint az önkéntes személy önként, szabad akaratból, belső indíttatásból; ellentételezés nélkül; más személynek, annak hasznára vagy a közjó növelésére, előállítására végez tevékenységet.

A civil társaság

A civil társaság jogi személyiséggel nem rendelkező, törvényszéki nyilvántartásba vételt nem igénylő szervezeti forma. Akár két természetes személy is létrehozhatja bármilyen vagyoni hozzájárulás nélkül. Nem gazdasági érdekű, a tagok közös céljaik előmozdítására és közösségi célú tevékenységük összehangolására hozhatják létre. *„A civil társaságot létesítők gyakran a munkájuk, az önkéntesen végzett tevékenységeik, szellemi, tudományos stb. eredményeik közös hasznosítását biztosítják egy civil társaság létrehozásával. A civil társasági forma hasznos lehet közéleti, közösségi akciók, folyamatok szervezéséhez is. E forma segíthet «testet», nevet adni a kezdeményezésnek.”* (Palik, 2022b)

Grassroots mozgalmak

Az alulról építkező (grassroots) mozgalmak egy adott földrajzi területen egyének csoportja által végzett szervezett erőfeszítések annak érdekében, hogy társadalmi ügyeket oldjanak meg, változásokat idézzenek elő. Gyakran teljesen spontán módon indulnak el, és országos

vagy globális hálózatokká is fejlődhetnek (Márkus, 2012). Képesek világszerte befolyásolni olyan társadalmi kérdéseket, mint a faji igazságtalanság, a reprodukív jogok, az éghajlatváltozás, a jövedelmi egyenlőtlenség vagy a megfizethető lakhatás. A demokrácia fontos alapkövei, mert „*megjelenítik a szabadság alapvető jogát, hozzájárulnak a társadalom formálásához, a társadalmi integrációs folyamatok megvalósulásához, a harmonikus társadalmi élet megteremtéséhez, a társadalom testi-lelki egészségéhez. Szociális szerepkörükben hozzájárulnak a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentéséhez.*” (Longley, 2022) A csoportokat nagyfokú rugalmasság és alkalmazkodóképesség, valamint nyitott kommunikáció jellemzi. Szigorú értelemben vett protokollok és feladatkörök nincsenek, a tagok szabadon mondhatják el véleményüket és oszthatják meg ötleteiket egymással.

Humanitárius segítségnyújtás

A humanitárius akciók mindenkor és elsődleges célja, hogy egy adott konfliktus áldozatainak a lehető legrövidebb időn belül védelmet, vigaszt és segítséget nyújtsanak, életet mentsenek. Enyhíteni hivatottak a szenvedést, segítséget nyújtanak megkülönböztetés nélkül minden rászoruló, tiszteletben tartva az emberi méltóságot. Ezek az elvek vonatkoznak a menekültekre is. Az 1949. évi Genfi Egyezmény értelmében a humanitárius segítségnyújtás négy alapelve az emberiesség (az emberi szenvedés enyhítése és a méltóság védelme), a semlegesség (a humanitárius segítséget nyújtók nem vonódhatnak be konfliktusokba vagy politikai vitákba), az együttműködés (más szervezetekkel, kormányokkal, civilekkel, bármely érdekelttel) a hatékonyság érdekében (Blahó and Prandler, 2016).

4. Kutatási módszerek

2015 júniusától 2016 februárjáig szolgáltam önkéntesként, először a szegedi menekültsegítő csoportban, a MigSzol Szegedben, majd egyéni önkéntességem során bejártam a magyar határvárosokat – Zákány, Hegyeshalom –, és a Nyugat-Balkáni útvonal jelentősebb állomásait: Tovarnik, Sid, Belgrád, Athén. Önkéntes szolgálatomat a svájci alapítású, nemzetközi önkéntes csoport, a SwissCross (Wells, 2016) égisze alatt a görögországi Lesvos szigetén fejeztem be. A MigSzol Szeged megalapításában 2015 nyarán azért vettem részt, mert segíteni akartam. Korábban jártam már háború sújtotta területen, polgárháborús országokban, ezért pontosan át tudtam érezni a menekülők szenvedéseit és elesettségüket. Leginkább a gyermekek és anyák sorsa volt számomra megindító.

Mindebből adódóan kézenfekvő volt, hogy az egyik kutatási módszerem a résztvevő megfigyelés, amely intenzív együtt töltött interakciós időt feltételez, amikor is a kutató igyekszik részévé válni a közösségnek, megfigyeli a csoporton belüli attitűdöket, viselkedésformákat és reakciókat, és elemzi azokat. Önkéntesként egyszerre voltam részese és objektív megfigyelője az eseményeknek. Sokat beszélgettem önkéntes társaimmal, mert már akkor is érdekelt az a jelenség, ahogyan ezek a csoportok egyik napról, egyik óráról a másikra megjelentek a menekültsegítésben, és a határzárig jelentős szerepet is játszottak benne nemcsak Szegeden, hanem az egész országban, és Európában is. Törekedtem a minél mélyebb megértésre. Először tehát feltáró megfigyelést végeztem, majd ezt követően már fókuszáltan egy-egy bennem felvetődött kérdésre keresve a választ a strukturált megfigyelésre koncentráltam.

4.1 Résztvevő megfigyelés

A résztvevő megfigyelés: terepmunka, előnye, hogy a társadalmi jelenségeket a maguk természetes közegében vizsgálhatjuk meg (Babbie, 1998). A kutató észlelheti a kommunikáció olyan finom részleteit is, amelyek egyébként nem érzékelhetők, megtapasztalhatja az adott közösség szokásait, az egymással való viselkedést, a csoportban kialakult szervezeti kultúrát – tehát olyan területekre, problémákra is ráláthat, amelyet a nem személyes jelenlét nem tesz lehetővé (Feischmidt, 2006).

Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor bizonyos szempontból megengedőbb abban a kérdésben, hogy a résztvevő megfigyelés szubjektivitása mennyire torzítja el egy kutatás eredményeit. (Kapitány, Kapitány, 2002a)”. Szerintük a saját társadalom vizsgálata több előnnyel is jár, például a kutató ismeri a saját társadalmának szabályait, ezért nincs szüksége adatközlőre, ebből következően tehát egyel kevesebb torzítási lehetőséggel kell számolni. Nem akadályozza a kommunikációt az idegen nyelv, továbbá mindenki tisztában van saját társadalmának tagoltságával, nem kell megtanulni egy idegen társadalom fogalmait, kategóriáit, nincs kockázata annak, hogy hazai terepen eltéved. A szerzőpáros úgy véli: „a saját társadalom kutatásában – legyen mégoly komplex az a »saját társadalom« –, a résztvevő megfigyelés alkalmazása jogosult módszer.” (Kapitány, Kapitány, 2002:5-7)

A 2015-ös menekültsegítést tudományos szemszögből megközelítő eddig megjelent kutatások is azt támasztják alá, hogy a résztvevő megfigyelésnek, mint alkalmazott módszernek, van létjogosultsága, az alkalmazására a szakirodalomban található példák. Ezzel a módszerrel dolgozott a menekültek informálásának gyakorlatáról végzett kutatása során *Khadijah Kainat*, a turkui Åbo Akademi University kutatója is. Munkája alátámasztja,

hogy a menekülthullám, mint jelenség vizsgálata ezzel a módszerrel a megfelelő következtetések levonásához segítheti a kutatókat (Khadijah, 2020).

Tisztában vagyok azzal, hogy résztvevő megfigyelőként, ennek a közösségnek a tagjaként akár elfogult is lehetnék, de kutatásom során és az interjúk készítésekor is igyekeztem a lehető legobjektívebb lenni, és igyekeztem hatékonyan alkalmazni a kritikai gondolkodást.

4.2 Kvalitatív módszer: interjúk önkéntesekkel

A résztvevő megfigyelés, kiegészülve kvalitatív vizsgálattal, jelentősen hozzájárulhat bizonyos folyamatok, jelenségek átfogó megértéséhez. A kvalitatív megközelítés lehetőséget adott arra, hogy megismerjem, megértsem ezt a jelenséget, választ kapjak a miértekre és a hogyanokra, és első kézből gyűjtsék adatokat. A MigSzol Szeged egykori önkénteseivel 9 interjút készítettem, köztük hármat a csoport társalapítóival. Az interjúkat helyhiány miatt nem tudom közölni, de az egyes fejezetekben idézek belőlük, illetve összefoglalom a releváns tartalmakat.

4.3 Releváns kutatások másodelemzése

Kutatásomhoz számos szakirodalmi forrást felhasználtam, magyar és angol nyelvűeket. Ezek között itt csak néhányat említenék meg.

Az önkéntesség motivációinak szakirodalmát illetően kutatásomban támaszkodtam *Czike Klára és Kuti Éva 2006-ban megjelent Önkéntesség, jótekonyság, társadalmi integráció* című munkájára valamint *Dorner László: Az önkéntesség motivációs elméletei integratív keretben* című 2021-es tanulmányára. A Czike-Kuti szerzőpáros a hagyományos (rég) és az új típusú önkéntesség motivációit gyűjtötte össze, az első kategóriában az erkölcsi kötelezettség, az elesettek megsegítése, vallási indíttatás jellemző, míg a másodikban a tudásalapú, információs társadalomra jellemző társadalmi értékek kerülnek fókuszba, és ez esetben az önkéntesnek egyéni céljai is vannak a segítségnyújtás mellett. Dorner László másik két kategóriát vizsgál: az altruista viselkedés önzetlenségből fakad, míg az énorientált motívumoknál az önkéntes tevékenységből kézzelfogható előnyök is származnak.

Az önkéntesség tipológiájáról szólva szintén *Czike Klára és Kuti Éva 2006-ban megjelent Önkéntesség, jótekonyság, társadalmi integráció* című tanulmányával vettem össze eredményeimet. Ez alapján három kategória állítható fel, ami jellemző a MigSzol Szeged tagjaira: a hagyományos és új típusú önkéntesség mellett a kettő keveredése is jellemző, motivációjukat tekintve pedig az erkölcsi köteletség volt a legerősebb hívó szó.

A résztvevő megfigyelés során gyűjtött adatok összehasonlító elemzésekor segítségemre volt a 2015-ös menekülthullám, mint kutatási téma szakirodalma, ezek másodelemzésével igyekeztem teljesebbé tenni a képet. Szerencsére erről a jelenségről számos magyar és idegen nyelvű tanulmány született, így volt lehetőségem olyan kiváló munkákat találni, amelyek kapcsolódtak kutatásomhoz. A releváns magyar nyelvű szakirodalomból ide vonatkozóan hármat emelnék ki: *Bernát Anikó: Alulról jövő szolidaritási mozgalom egy bezárkózó társadalomban: menekültsegítő önkéntes csoportok működése a 2015. évi menekültválság idején* című, 2022-ben megjelent doktori értekezését; *Bernát Anikó, Kertész Anna és Tóth Fruzsina Márta: A segítségnyújtás evolúciója és a szolidaritás új formái a migrációs válság idején – Új önkéntes és régi civil szervezetek 2015-ben* című, 2016-ban megjelent munkáját. Továbbá *Csaba Sára, Belinszky Anna, Lukács Zsófia Anna, Lantos Nóra Anna és Kende Anna Menekültek Magyarországon: A politikai attitűdök és a morális felelősségvállalás szerepe a kollektív cselekvésben* című, 2017-es tanulmányát.

4.4 Az önkéntesség tipológiája különböző értelmezésekben

Az interjúk, az interjúalanyok saját magukra vonatkozó véleménye, valamint társaikkal kapcsolatos tapasztalatai; és a saját résztvevő megfigyelésem során gyűjtött információk és adatok alapján tipologizáltam a 2015-ös menekülthullám idején alakult MigSzol Szeged csoport önkénteseit. Ez alapján kijelenthető, hogy inkább az idősebb önkéntesekre jellemzők nagyobb számban a hagyományos típusú önkéntesség típusjegyei, ennek ellenére mégsem tagozódnak bele egyértelműen ebbe a kategóriába (Czike-Kuti, 2006b). A hagyományos típusú önkéntesek erkölcsi indíttatásból cselekszenek, az elesetteken való segítség szándékával végzik tevékenységüket. Erősen szolidárisak. Tevékenységük erősen kötődik a hagyományos társadalmi értékekhez, fontos számukra a humanitárius társadalmi szerepvállalás és a szolidaritás. Az új típusú önkéntesek kategóriájába besorolható csoporttagoknál a tudásalapú, információs társadalomra jellemző társadalmi értékek – mint például az informált döntéshozatal, a folyamatos fejlődés és tanulás lehetősége, a tudás és tapasztalat megosztása és az arra való nyitottság, az innováció és a kreativitás, valamint a kapcsolódás és közösségépítés – állnak a középpontban.

Az önkéntesnek a segítségnyújtás mellett egyéni céljai is vannak, de az önös érdek itt jó értelemben veendő: szaktudását szeretné javítani, gyarapítani, vagy éppen célja a gyakorlati tapasztalat megszerzése, a megszerzett tudás elmélyítése, megőrzése. Az interjúkban megkérdezett önkéntesek egyike sem sorolható egyértelműen csak az egyik vagy csak a

másik kategóriába, az általam megkérdezett 9 önkéntesre inkább a kettő keveréke (mix) volt a jellemző.

A motiváció tekintetében érdemes szólni az altruista-énorientált skáláról. A szakirodalom egy része kétirányú elméleteket használ, ez alapján vázolja fel az önkéntesség motivációs hátterét, és eszerint minden önkéntes indíttatása szerint besorolható egy motivációs típusba, vagy egy dimenzió valamely pontján helyezkedik el. Az önkéntes aktor cselekedete vagy motivációja alapján besorolható az egyik vagy másik típusba (hagyományos illetve modern). Azonban, ha egy másik kontextusban vizsgáljuk a motiváció kérdését, akkor az altruisztikus-énközpontú skálán kell elhelyeznünk alanyainkat, motivációjuk szerint. Az altruisztikus cselekedetek közé tartozik például az önkéntesség, az adományozás, a humanitárius segítségnyújtás, valamint az együttérzésnek és a támogatásnak a kifejezése. Az altruisztikus viselkedés önzetlen, áldozatkész, másokra tekintettel lévő viselkedést jelent. Ezzel szemben viszont az az önkéntes, akinél az énorientált motívumok dominálnak, az önkéntességet olyan tevékenységként fogja fel, amely kézzelfogható előnyökkel és jutalommal is jár (Dorner 2021). Az énorientált viselkedés az önkéntesség relációjában azt jelenti, hogy az egyén elsősorban a saját előnyére, céljai elérésére, érdekei érvényesítésére fókuszál elsősorban, és nem feltételünk abból a célból, hogy másokon segítsen, vagy, hogy a közösség hasznára legyen. Egy másik tanulmány szerint a modern önkéntest a tapasztalatszerzés, a szakmai fejlődés, a személyiségfejlődés, a szabadidő hasznos eltöltése, az új barátok szerzése motiválja. Kevésbé altruista, önkéntes tevékenységét az alapján választja, hogy ő hogyan gazdagodhat általa. A modern önkéntes típus inkább a fiatalokra jellemző, akik innovatívak, kreatívak, és élménnyel is akar gazdagodni. A vegyes típusú önkéntes esetében mindkét motiváció jellemző: az önkéntes szeretne segíteni másokon, ugyanakkor fejlődni, tapasztalatot szerezni, új embereket megismerni is (Fényes, 2021).

4.5 Online önkéntesség

A digitális technológia elterjedéséből következően az önkéntesek számára új szintér nyílt, méghozzá az online platform, ebből pedig egy új csoportosítási metodika is létrejött, aszerint, hogy a tevékenységek szervezése offline vagy online történik (Markos, 2021a). Az online önkéntesség révén az önkéntes teljes egészében az online térben, távolról végez segítő tevékenységet anélkül, hogy fizikailag meg kellene. A MigSzoL Szegednél a csoport Facebook oldalának adminisztrátorai mind önkéntesek voltak. Az online platformon való szerveződés megkönnyítette a csoport növekedését, egyúttal lehetőséget adott arra is, hogy a távol élő civilek is bekapcsolódhassanak valamilyen módon a csoport tevékenységébe.

5. Kvalitatív kutatás

5.1 Interjúalanyok kiválasztásának szempontjai

Hét hónapos önkéntes szolgálatom alatt azt tapasztaltam, hogy az általam megismert grassroots csoportok, civil társaságok legfőbb erénye, hogy a társadalom minden rétegéből érkező önkéntesek révén már a kezdetektől széleskörű, az egész társadalmat átszövő kapcsolati tőkével rendelkeztek, amelyet tevékenységük során használtak is. Olyan emberek gyűltek össze, akik egyébként soha nem kerültek volna interakcióba egymással. Ezek a különböző társadalmi, gazdasági és kulturális kontextusok tették lehetővé, hogy több tucat, vagy akár több száz embert tudtak mozgósítani (adománygyűjtés, szállítás, a csoport részére ingyenes felajánlott szolgáltatások, javak). Ezek a személyes kapcsolatok díjmentesen ajánlották fel a segítségüket. Tapasztalataik is eltérőek voltak, abból adódóan, hogy a nem homogén csoport tagjai gyakorlatilag a társadalom legkülönbözőbb rétegeit reprezentálták. Interjúalanyaim kiválasztásánál az elsődleges szempont az volt számomra, hogy összetételük tükrözze a MigSzol Szeged fentiekben megfogalmazott sokszínűségét, továbbá alátámassza, vagy éppen hogy megdöntse azt a számomra talán legfontosabb felismerést, hogy ennek az alulról szerveződött közösségnek pont ez volt a legfőbb erénye, és ez biztosította a hatékony, sikeres működést. A következő táblázatban az interjúalanyaimat jellemző szocio-demográfiai adatokat foglalom össze.

		Interjúalany 1	Interjúalany 2	Interjúalany 3	Interjúalany 4	Interjúalany 5	Interjúalany 6	Interjúalany 7	Interjúalany 8	Interjúalany 9
Nem	nő	x		x	x		x	x	x	x
	férfi		x			x				
Életkor 2015-ben	18-25 év között				x					
	26-35 év között	x	x					x		
	36-45 év között			x		x	x		x	
	46-60 év között									x
Iskolai végzettség	alapfokú									
	középfokú		x			x	x			
	felsőfokú	x		x	x			x	x	x
foglalkozás	szabadúszó projektmenedzser és szolgáltatásfejlesztési tanácsadó		hálózati és rendszermérnök	villanyszereléssel foglalkozó cég tulajdonosa	zenetanár	szociális asszisztens, aki jelenleg ukrainai menekültek megsegítésén dolgozik	gyógymasször	pszichológus	tanár	rokkantnyugdíjas
MigSzol Szegedben betöltött szerep		alapító	alapító	alapító	önkéntes	önkéntes	önkéntes	önkéntes	önkéntes	önkéntes

1. számú táblázat, interjúalanyok

Kutatásom során 9 interjút készítettem, a csoport 5 alapítójából 3 főt szólaltattam meg. Interjúalanyaim közül 6 nő, 3 férfi. Az életkori megoszlást illetően – azt az életkort vettem figyelembe, ahány évesek 2015-ben, a MigSzol Szeged tevékenysége idején voltak –, a 20-

30 év közöttiek száma 2 fő, a 31-40 év között 5 fő, 41-50 év közöttiek száma pedig 2 fő. A kilencből hatan rendelkeznek felsőfokú végzettséggel, három további önkéntes pedig középfokú végzettségű. Foglalkozásukat tekintve (ma) van közöttük zenetanár, hálózati és rendszermérnök, egyetemi oktatóból magát átképző, ma villanyszereléssel foglalkozó cég tulajdonosa, szociális asszisztens, aki jelenleg ukrainai menekültek megsegítésén dolgozik; rokkantnyugdíjas, gyógytornász, tanár, pszichológus, valamint szabadúszó projektmenedzser és szolgáltatásfejlesztési tanácsadó. Az általam megkérdezett önkéntesek 2015-ben egy kivételével Szegeden éltek.

5.2 Interjúkérdések: motiváció, struktúra, demokrácia, kapcsolatok

Az interjúk során négy alapkérdéssel dolgoztam, amelyekről úgy gondoltam, hogy segít a MigSzol Szeged működési mechanizmusának megértésében, az önkéntesek motivációinak megismerésében, és választ ad arra a kérdésre, hogy hogyan tudott ez a csoport elképesztően magas óraszámban tevékenykedve akár napi több ezer menekültet ellátni, úgy, hogy gyakorlatilag senkinek sem volt tapasztalata a menekültellátás területén.

Az önkéntességhez való viszony. Motiváció

- A MigSzol Szeged előtt volt-e önkéntes tapasztalatod?
- Miért jelentkeztél önkéntesnek?

A MigSzol Szeged, mint spontán mozgalom működési mechanizmusa

- Hogyan alakult ki a MigSzol Szeged működése?
- Volt-e valamilyen szabályzat?
- Mi volt a feladatod? Te választottad meg, vagy megmondták, mit kell csinálni?
- Milyen volt a MigSzol Szeged strukturális felépítése? Voltak vezetők? Ha igen, miért ők?
- Hogyan születtek a döntések a nagyállomáson? Volt-e beleszólásod?

Kapcsolatok, a csoport, a közösség

- A MigSzol Szeged előtt hány embert ismertél a későbbi önkéntes társaid közül?
- Tudtál szoros kapcsolatokat, barátságokat kialakítani?
- Ha igen, időtállóak-e ezek a kapcsolatok?

Mit adott neked az önkéntesség? Tapasztalatok

- Mit adott neked az önkéntesség?

6. Eredmények

6.1 Az önkéntességhez való viszony. Motiváció

Azt általam megkérdezett önkéntesek közül többeknek volt már a MigSzol Szegedet megelőző önkéntes tapasztalata. Volt, aki egyetemistaként tevékenykedett önkéntes pszichológusként, filmklubot és kortárs segítő csoportot szervezett. Hárman önkénteskedtek a szegedi közösségi rádiónál. Részt vettek játszótér takarító, szemétszedő akciókban, rendszeresen segítettek hajléktalanokat, anyaszállón élőket, dolgoztak állatmenhelyen. Egyikük egy alapítvány kuratóriumi tagjaként rendszeresen végzett önkéntes munkákat.

6.2 A MigSzol Szeged, mint spontán mozgalom működési mechanizmusa

Kutatásom fő iránya MigSzol Szeged működési mechanizmusa. A csoport szegedi civilekből jött létre (Antal, 2023c). Néhány szegedi polgárnak feltűnt, hogy a szegedi nagyállomáson szíriai anyák várakoznak a gyerekeikkel arra, hogy tovább utazzanak a számukra kijelölt menekülttáborba. Nem volt élelmük, innivalójuk, és akik az utolsó budapesti vonat indulása után érkeztek, azoknak az utcán kellett éjszakázniuk, mert a pályaudvart éjszakára bezárták. A szegedi civilek először kiharcolták, hogy nyitva maradjon a pályaudvar, és ezzel párhuzamosan élelmiszert, vizet vittek a menekülteknek (mandiner.hu, 2015).

2015. június 22-én az első sajtónyilvánosságot kapott akcióhoz már többen csatlakoztak: azok, akik az egyik későbbi alapító ismerősei voltak a Facebookon, és látták a posztját. Az akciót követően létrehozták a csoport Facebook oldalát, amelyet a sajtó közölt is, ezzel pedig létrejött a csatlakozáshoz szükséges platform. A kezdeményezés szájhagyomány útján terjedt Szegeden és az országban, a már ott szolgáló önkénteseket megkeresték az ismerőseik, barátaik, hogy segíteni szeretnének. Önkénteseket és adományokat hozott maga a hely is: a forgalmas szegedi állomásról indulók vagy oda érkezők, a rokonaikat, barátaikat kikísérők vagy várók óhatatlanul is látták a menekülteket, az önkénteseket, és szolidaritásukat kifejezendő, valamilyen módon támogathatták a csoport tevékenységét.

A toborzódás tehát több irányú volt, az alábbi sorrend nem a toborzottak létszáma szerint listázza a lehetséges platformokat:

1. a spontánul alakult csoport tagjai hoztak új tagokat (rokonok, ismerősök, barátok)
2. a lokáció miatt toborzódtak új támogatók (Szeged nagyállomás nagy utasforgalma révén)
3. Facebook csoporton keresztül
4. sajtóban megjelenő cikkek hatására

Az önkéntesek először az állomás előtti padról osztottak a menekülteknek csomagokat, majd néhány nappal később az egyik európai uniós képviselő feleségének közbenjárására az állomás előtti térre faházat, mobil WC-t, ivóvizet és ingyenes wifit intézett a szegedi polgármester, később pedig ingyen raktározási lehetőséget biztosított a MigSzol Szegednek a menekülteknek érkező adományok raktározására.

A csoporttagok – akik tevékenységük közben ismerték fel, hogy ők tulajdonképpen önkéntesek – feladatai egészen rövid idő alatt sokrétűvé váltak. Az otthon készített szendvicseket egy idő után már felváltotta a szervezett tevékenység. Lekövetve a felmerülő igényeket, tisztasági és babacsomagokat állítottak össze, a menekülteket tájékoztató anyagokat készítettek több nyelven. Ebben és a menekültekkel való kommunikációban önkéntes fordítók és tolmácsok segítettek. A nagyállomásra érkező menekülteket felkísérték a Budapestre induló vonatokhoz. Nap közben játszottak a gyerekekkel, éjszaka vigyáztak az állomás épülete előtt alvókra. Éjszakára takarókat szereztek nekik, később megszervezték ezek mosatását. Tisztálkodási helyet alakítottak ki, ruhacsomagokat állítottak össze. Kezelték a Facebook oldalt, amely a csoportnak és támogatóinak nyújtott update információkat. Kezelték a beérkező adománytömeget, amelyet a világ minden tájáról küldtek segíteni akaró emberek, és bizonyos kereteken belül orvosi ellátást is nyújtottak a menekülteknek, szükség esetén kórházba szállították őket.

A működést nem csak az első napokban jellemezte tanácstalanság. Korábban sem állami, sem civil szervezetnek nem volt tapasztalata ekkora menekülthullám kezelésében, ráadásul a miénktől eltérő kultúrából érkeztek, így ez is problémát okozott a nyelvi nehézségek mellett. *„Az elején eléggé nehézséget okozott, hogy senki sem értett hozzá, hogy hogyan kéne csinálni. Hogy mi az a menekültsegítés. Fogalmunk sem volt az elején, hogy a menekülteknek milyen szükségleteik vannak, és az sem volt tiszta, hogy tulajdonképpen mi történik. Tehát ilyen nagyon improvizatív volt a dolog, amibe az ember próbált beleállni, belebeleszólakozni, sokan sokfélképpen.”* (B., alapító)

Ahogy a menekültek jöttek, az önkéntesek látták a szükségleteiket, és próbáltak mindent előteremteni. Folyamatosan kísérleteztek, ami működött, megtartották, ami nem, ahelyett új dolgokat találtak ki. Az egyik alapító, M. úgy emlékszik vissza, hogy elég gyorsan kialakult, hogy ki milyen tudást, munkatapasztalatot tud belevinni az önkéntességbe. Szerinte az egyik alapítót dzsungelharcos attitűdje tett alkalmassá arra, hogy alkudozzon a hatóságokkal és a taxisokkal, és elérjen olyan dolgokat, amiket más nem tudott volna. Egy másik alapító a munkatapasztalata és az igen nagy terhelhetősége révén volt képes az egyre növekvő létszámú önkéntes csoportban a feladatokat átlátni és operatíván irányítani. Rajtuk kívül

természetesen még sokan sokféle feladatot láttak el. Voltak olyan önkéntesek, akik a helyszínen keveset tartózkodtak, viszont a háttérben folyamatosan dolgoztak: adományokat szereztek gyakorlatilag a világ minden tájáról a Szegedre érkező menekülteknek.

P. (önkéntes) úgy látja: kaotikusak voltak az első napok, de a MigSzol Szeged a szervezetépítés mintapéldája lehet abban a tekintetben, hogy folyamatában hogyan termelte ki önmagát, mint szervezetet. Ő a szervezet tagjának tekintette azokat, akik ott tevékenykedtek az Indóház téren, és azokat is, akik egy kiló kenyeret vittek a menekülteknek. A MigSzol Szeged nagyon rövid idő alatt nagy támogatottságot szerzett, és igen széles társadalmi kört ért el, akik folyamatosan figyelték az információkat, hogy mire van szükség, és reagáltak is arra emberi erőforrással vagy adományokkal.

B. (alapító) szerint egy grassroots csoport működése egy ilyen helyzetben nem permisszák mentén történik, hanem a szituáció határozza meg, hogy mikor mit kell csinálni: meleg ételt, vizet, vagy papírzsebkendőt osztani. Például a csoport egy idő után felismerte, hogy egészen másra van szükségük azoknak a menekülteknek, akik nap közben csak áthaladnak az állomáson, és mások azon menekültek szükségletei, akik éjszakára is ott maradnak hajnalig, az első vonat indulásáig. A segítségnyújtás sarokpontjai néhány nap alatt kialakultak, ekkor kezdett el jól működni csoport.

A legnagyobb nehézséget az jelentette az önkéntesek számára, hogy a helyzet minden nap, minden órában változott, és erre nem volt protokoll, hiszen nem is lehetett. Így nem alakulhatott ki a rutin, sem prekonceptió, hogy ezt vagy azt a problémát hogyan kell majd megoldani, mert a felmerülő igényeket kellett kialakítani, tehát folyamatosan szembejötték olyan dolgok, amikre azonnal reagálni kellett.

A másik alapító, Á., úgy emlékszik vissza: a csoport tagjai viszonylag gyorsan fel tudták mérni, hogy mi az, amire szükség van, és mi az, amit az önkéntesek meg is tudnak tenni a menekültekért. *„Életeket nem tudunk megváltoztatni. Azokban a napokban a prompt, operatív dolgokra koncentráltam. Hogy ezeket nézzük meg. Ki az, aki ért a gyerekekhez? Ki az, aki össze tudja fogni azokat az embereket, akik tudnak az ő nyelvükön? Ki jó abban, hogy indulni fog a vonat, gyerünk föl? De tényleg egy-két-három napon belül már láttuk azokat a feladatgócokat, amelyek kialakulhatnak, amire kell ember, aki köré odagyűlnek a többiek. És hogy ki az, akire hallgatnak.”* A többi alapítóval együtt azt Á. is felismerte: tiszteletben kell tartaniuk azt, hogy a csoportban mindenki önkéntes. Szerinte a MigSzol Szeged *„olyan volt, mint egy óriási cég, ahová mindenkit felvettünk állásinterjú nélkül, ahol a hierarchia magától alakult ki azzal, hogy elfogadták.”*

Lényegében mindenki ott és akkor tanulta meg, hogy mit hogyan kell csinálni, hogy ennyi önkéntessel hogyan lehet együtt hatékonyan dolgozni. A legfontosabb az volt Á. szerint, hogy mindenki megértse: *„abban, hogy milyen feladatokat csinálnak, abban nincs prioritás fontosság szempontjából. Mert csak akkor tud működni az egész, hogy ha mindegyik területet, mindegyik feladatot fontosnak tekintjük. Mert nincs az egyik a másik nélkül, nem fog tudni teljesülni”*.

„Az önkéntesek megbeszélték és egymás között elosztották a feladatokat, hogy ki mit csináljon. Ahogy egyre jobban fejlődött az infrastruktúra meg maga a szervezet, úgy lett egyre jobb és praktikusabb a feladatok elosztása.” (Zs., önkéntes)

Folyamatokat leíró szabályrendszer, szigorú értelemben vett szervezeti és működési szabályzat nem volt, de az együttműködésnek kialakultak a szokásjogon alapuló íratlan megoldásai.

Az interjúkból kiderül, hogy az alapítók egyfajta vezető szerepet játszottak a csoportban, mellettük egy-egy területért az lett a felelős, aki a kezdeti időszakban jött, vállalta vagy megkapta a feladatot, és ott is maradt, hogy végig vigye ezt. Tehát egyfajta szervezetépítés kialakult, ahogyan egy sajátos hierarchia is. A folyamatosan felmerülő feladatok – és az ahhoz tartozó területek – gyorsan találtak maguknak felelőst, ezek az önkéntesek nevezhetők középvezetőnek, ha a MigSzol Szeged hierarchiája és egy vállalat között vonunk párhuzamot. A csoport az alapítókkal együtt bízta meg az egyes területek felelőseit, aki a terület működését felügyelte. A megkérdezett önkéntesek elmondták: minden nap volt megbeszélés, ahol a feladatokat és a szükségleteket egyeztették. Itt kerültek napirendre az egyes területeken felmerült problémák.

A külső kommunikációért és kapcsolattartásért az alapítók voltak felelősek (rendőrség, bevándorlási hivatal, önkormányzat, MÁV, sajtóügyek). A MigSzol Szegednek, mint ahogyan az minden közösségre elmondható, volt egy belső magja, amely tulajdonképpen a csoport motorjaként működött. Egyeztetések is voltak rendszeresen, hogy hogy kinek mire van szüksége, vannak-e elegendő, kell-e még ember.

A csoportban a szubszidiaritás működött: a döntések nem fent, a megoldásra váró problémától távol születtek, hanem ott, ahol a döntések meghozatalához a legtöbb információ a rendelkezésre állt. Ha a terület megbízott felelőse nem tudta megoldani a felmerülő problémákat, akkor segítséget kérhetett a vezetőktől/alapítóktól.

„Ezekről sokakkal beszéltünk, mert volt még rajtunk kívül egy csomó alap ember. Az biztos, hogy ebben a tevékenységben érvényesült a szubszidiaritás elve. Azokban a kérdésekben, hogy mi történik olyan szituációkban, ami kihatással lehet, mondjuk a csoport működésére,

szerintem nem volt totális demokrácia. A mindennapi dolgokban pedig lefelé delegálódtak a megoldások” – tette hozzá B.

A menekülthullám nemcsak az országot, annak déli részét érintette, hanem egész Európát, tehát igenis szükség volt gyors, hatékony kormányzat döntésekre a probléma átfogó megoldásában, de az egyes településeken a civilek tudtak leggyorsabban, leghatékonyabban reagálni és működni. A MigSzol Szegedhez csatlakoztak nyugdíjasok, egyedülállók, nők, férfiak, diákok, dolgozók és munkanélküliek, magyarok és külföldiek – nemre, vallásra, politikai hovatartozásra való tekintet nélkül a csoport mindenkit befogadott, aki segíteni akart (Balogh, Cartwright and Svenson, 2015).

A csoport tagjait összekötötte és közös útra terelte az ügy, a közös cél. Így strukturáltan működve, egyfajta önmagát kialakító belső hierarchiával tudták sikeresen ellátni a naponta a szegedi állomásra érkező önkénteseket úgy, hogy törekedtek a demokratikus működtetésre, elismerve azt, hogy bázisdemokráciára nem volt lehetőség, és a demokráciára nem volt mindig idő, de ennek ellenére az alapítók és a tagok törekedtek a demokrácia megvalósítására, valamint érdekérvényesítő képességüket is ki tudták fejteni (Bernát, 2022a).

6.3 „Demokrácia deficit”? – „néha nem volt idő a demokráciára”

Miért tudott a MigSzol több száz önkéntessel hatékonyan működni úgy, hogy több tízezer menekültnek nyújtott segítséget, miközben kooperált az önkormányzattal, a bevándorlási hivattal, a menekültek jogvédelmével foglalkozó Magyar Helsinki Bizottsággal, a rendőrséggel, a határőrséggel, az adományozókkal és más önkéntes csoportokkal itthon és külföldön? Hogyan alakult ki a csoport, jellemezte-e bajtársiasság, mi tudat? Ez a civil kezdeményezés gazdagította-e a társadalmi tőkét? Jelen volt-e az egymásba vetett bizalom? Kijelenthető, hogy a MigSzol Szegedhez csatlakozottak gyakorolták a társadalmi felelősségvállalást az egyén, az állampolgár szintjén. A MigSzol Szegedet és a többi, hasonló módon alulról megszerveződött menekültsegítő csoportot is ideértve egyértelműen látszik: ezeknek a grassroots csoportoknak a tagjai aktívan, a kormányzati szerveket jóval megelőzve vettek részt a városukban felmerült probléma – nevezetesen a menekültek humanitárius segítsége – megoldásában. Ezzel tehát megvalósult a részükről az állampolgár szintjén a társadalmi felelősségvállalás (Reisinger, 2016).

Az alulról szerveződő csoportokban a döntéshozatali folyamatok demokratikus módon történnek. Nincsenek kijelölt vezetők vagy tisztségviselők, és a döntéseket általában közös megegyezés alapján hozzák meg a tagok. Ennek eredményeként a hatáskör és a felelősség

többször megoszlik a csoporttagok között. Bár a vezetők és az egyes területekért felelős személyek menet közben kiválasztódtak, a döntéseket közösen hozták. Ezt azt jelentette, hogy a hatáskör és a felelősség is megoszlott a csoport tagjai között a legtöbb kérdésben. A demokratikus civil társaságokban a döntéshozatali folyamatok általában nyitottak, a tagok részt vehetnek a vitákban és a döntések meghozatalában. A döntéseknek tükrözniük kell az érintettek véleményét és érdekeit. Az önkéntesek úgy vélik, hogy demokratikusan működő csoport volt a MigSzol Szeged, amely teret adott az eltérő véleményeknek, és törekedett a közös döntések meghozatalára, ugyanakkor ezt az alapítók egy kicsit árnyaltabban látják.

„Szerintem jól és demokratikusan működött a MigSzol.” (Zs., önkéntes)

„Igazából azt láttam, hogy az elejétől fogva nem egyszemélyi döntésekkel haladt előre a csoport, hanem több embernek az elképzelései, megbeszélései satöbbi, satöbbi, alapján. Tehát én úgy éreztem, hogy minden közös döntés volt.” (T., önkéntes)

„Én úgy gondolom, hogy mindenkinek volt bizonyos döntési lehetősége. Minden normálisan gondolkodó ember tudott dönteni szerintem. Nagyfokú volt az önállóság is.” (R., önkéntes)

A fentiek alapján elmondható, hogy a MigSzol Szegedben törekedtek a demokráciára, de ahogyan az egyik, Á. sarkítva fogalmaz, „néha a demokráciára nem volt idő”. A döntéshozatalban leginkább a konszenzusra való törekvés és egyetértés jellemezte a MigSzol Szegedet, tehát a csoport működését érintő döntésekben az önkénteseknek meg kellett próbálniuk egyetértésre jutni. „Demokrácia deficitről” beszél a csoport másik alapítója, M. Arra mutat rá: az egésznek a működését alapvetően meghatározta az, hogy krízishelyzetről volt szó, egyre több ember érkezett Szegedre és a határ innenső oldalára, és a csoportnak erre kellett reagálnia. Elismeri, hogy „valószínűleg volt némi demokratikus deficit a szervezet működésében. Tehát nem igazán voltak olyan világos játékszabályok és átlátható működési feltételek, amelyek egyébként, ha nem egy ilyen krízisben jön létre, hanem békeidőben egy hasonló dolog, akkor kellettek volna, hogy legyenek. Akik a legelején ott voltak, azok az emberek, köztük én is, mindvégig ott voltunk elől. Egy idő után valószínűleg úgy gondoltuk, hogy ez mindörökre így is marad. Nem voltunk megválasztva, azáltal voltunk kvázi megerősítve többen, hogy nem volt olyan, aki odajött és azt mondta, hogy bocs, holnaptól én vagyok itt a főnök.”

A másik alapító, Á. szintén ezt a véleményt osztja. „Nem lehetett mindig minden döntést megbeszélni. Bázisdemokráciára nem volt lehetőség.” Ő úgy véli: annyira gyorsan történtek az események, hogy képtelenség lett volna mindenről mindig mindenkit megkérdezni. Arra egyáltalán nem volt lehetőség, hogy legyen egy demokratikusan választott testület a csoportban, és képviselő útján intézzék a dolgokat.

A fentiekből tehát jól látható: a vezetők (alapítók) státusza gyakorlatilag azzal legitimizálódott, hogy senki nem kérdőjelezte meg a betöltött pozíciójukat. Annak ellenére, hogy nem voltak választott tisztségviselők, vezetők, előre megtervezett pozíciók, ezek menet közben közmegegyezéssel alakultak ki.

Elmondható: azzal, hogy az újonnan csatlakozók elfogadták az alapítók, annak a 4-5 embernek a vezetését, tulajdonképpen legitimálták őket azokban a pozíciókban.

A közös döntések olykori hiányát árnyalja a kép, hogy az alapítók közül többen személyes felelősséget vállaltak a rendelkezésükre bocsátott infrastruktúráért és használatba adott ingatlanért:

„Azok, akik a magját képezték a MigSzol Szegednek, próbáltak valamilyen iránymutatást adni, hogy ez az egész, hogy nézzen ki. És bizonyos kérdésekben nem lehetett ellenvélemény, mert például a raktár bérleti szerződését alá kellett írni valakinek. Vagy a faházért felelősséget kellett vállalni közülünk valakinek. Meg, hogy ha a saját kapcsolati hálódát használod fel annak érdekében, hogy megoldj valamit, és szívességet kérsz, azért neked kell vállalnod a felelősséget. És akkor ott te mondhatod meg, hogy abba kinek és meddig engedsz beleszólást.” (B., alapító)

Dilemmára adott okot az is, hogy a szívességeket mennyire érdemes kockáztatni vagy felhasználni annak érdekében, hogy valaki másnak a problémáját oldják meg. Érzékeny terület volt a sajtóval való kapcsolattartás is, hogy ki és mit nyilatkozzon, valamint az a kérdés is, hogy a magát függetlennek aposztrofáló, és a pártoktól magát szándékosan távol tartó MigSzol Szeged hogyan viszonyuljon a pártokhoz.

Az egyik alapító, B., erre úgy emlékezett vissza: ebben a kérdésben az alapítók döntöttek, a döntésüket megosztották a többiekkel, de ezekben a kérdésekben nem feltétlenül születtek demokratikus döntések. Ennek oka főként a politikai nyomás volt, illetve az is, hogy a MigSzol Szeged alapítói nem akarták, hogy a szegedi „nagyállomás a pártok játszóterévé váljon”.

Ezt erősíti meg annak az önkéntesnek a véleménye is, aki szerint a döntésekbe mindenkinek volt beleszólása, ugyanakkor ő a legmesszebbmenőkig elfogadta azt, hogy bizonyos kérdésekben az alapítók hozták meg a döntéseket: *„A döntésekbe mindenki beleszólhatott. És én ezt így kezeltem az első pillanattól kezdve, hogy vannak emberek, akikre ráírányul a figyelem ez ügyben. Tehát akármi balul sült el, vagy probléma van akkor azokat, akik az elején ezt így a nevükre vették, őket fogják keresni. Nekik kell felelősséget vállalni. És hogy igazából gyakorlatilag ez így van, és ebben az esetben, az ilyen esetekben azt mondom, hogy neki kell elsősorban eldönteni azt, hogy mikor mi történjen. (P., önkéntes)*

Összefoglalva tehát: az egyik alapító szerint „nem volt idő a demokráciára”, a másik alapító szerint „demokrácia deficitről” lehetett beszélni. Viszont a csoporthoz időrendben az elején csatlakozó bázistagok azonban úgy vélik: működött a MigSzol Szegedben a demokrácia.

Ez a kétféle vélemény ellentmondásos ugyan, de mindkettő valóságtartalommal rendelkezik: mivel az alapítók bizonyos területekért felelősséget vállaltak – ők vették át az önkormányzattól használatra a faházat, a mobil WC-t, majd később a raktárat, tehát anyagi felelősséggel is tartoztak az infrastruktúráért –, ezért ezekben a kérdésekben nem a közösség döntött.

Ugyan így a sajtóval való kapcsolattartás, a közlemények, nyilatkozatok tartalmát is az alapítók határozták meg, ahogyan ők tettek javaslatot arra is, hogy a pártokat semmilyen módon nem engedik a MigSzol Szeged közelébe, mert az veszélyeztetné a csoport már a kezdetektől vállalt függetlenségét. Tehát ezekben a kérdésekben nem volt helye ellenvetésnek.

A napi ügyek kezelését – ki milyen feladatot lát el, mennyi időt tölt el önkéntes szolgálattal, milyen folyamatokon lenne érdemes változtatni és hogyan – demokrácia jellemezte, az egyes területekért felelős önkéntesek együttműködésével hozták meg a döntéseket.

6.4.1 Az önkéntesek motivációi az interjúk alapján

Az önkéntesek motivációit az alábbi módszerekkel gyűjtöttem össze: önkéntes szolgálatom során végzett résztvevő megfigyeléssel 2015-ben és 2016-ban, egy 2022-ben végzett minikutatás révén, valamint a 2023-ban készült interjúk révén.

A motivációs skálán elhelyezve ezeket az önkénteseket magas, illetve elsődleges motiváció jellemezte. Az első csoportba tartozók – nagy számban – erősen motiváltak voltak a csoport által kitűzött cél elérésében, és nagy erőfeszítéseket tettek azért, hogy ez megvalósuljon. A második csoportba tartozók – szintén nagy számban – teljesen elkötelezték magukat az ügy mellett, szenvedélyesen vettek benne részt, és minden mást alárendeltek a céljuk elérése érdekében. A motivációkat az alábbiakban gyűjtöttem össze:

Erkölcsei kötelesség

Az interjúkból kiderült: a legerősebb motiváció a humanitárius segítségnyújtás, az erkölcsi kötelesség, a menekültekkel szembeni együttérzés voltak. *„Egyszerűen csak ember akartam lenni”* – fogalmazta meg az egyik önkéntes, Zs. azt, hogy miért vett részt a szegedi akcióban. *„Az embernek ilyen szituációban vannak valamilyen szintű kötelezettségei. Azt persze*

mindenki eldönti, hogy milyen szinten muszáj bevonódnia, de tenni kell valamit. És ha van mögötted néhány év civil dolog, akkor már nem mész tovább” – mondta az egyik alapító, B.

Megoldást kínáló akció

Volt, akit a szegedi civilek megoldásközpontú akciója ragadott meg. *„Azt gondoltam, hogy ez a megfelelő reakció, és nem pedig az, hogy bezárkózunk, meg elutasítóak vagyunk, hanem hogy ez olyan helyzet, amit meg kell oldani, Szeged város szinten meg kell oldani. Egyetértettem ezeknek az embereknek a reakciójával.” (P., önkéntes)*

„Ha nem csináljuk, káosz lesz”

A csoport egyik alapítója egészen más megvilágításba helyezi a csoport megalakításában őt vezérlő motivációt: *„Azt mindenki tudja, hogy amikor volt ez a nagyállomásos éjszaka, akkor utána minket megrohamoztak mind az újságírók, mind az önkéntesek. Annak a cikknek a hatására másnap viszonylag sok civil ember megjelent ott az állomáson, és akkor vacilláltunk, hogy most ezzel mit is kezdünk. Hogy kezdjük el összefogni, vagy hagyjuk, hogy folyjon a saját medrében, és majd lesz valami. Viszonylag hamar, másfél óra alatt eldöntöttük, hogy ezt össze kell fogni, mert nagyobb kárt teszünk, ha elengedjük... És azt láttam, hogy ezt meg kell csinálni, mert káosz lesz... Segíteni a menekülteken, az nem volt számomra kérdés. (Á., alapító)*

Egykor kaptam, most visszaadom – indirekt reciprocitás

Egy másik önkéntes, T. korábban több évet élt Svédországban, ahol bevándorlóként nagyon sok segítséget kapott – ő úgy érezte, ebből most vissza tud ebből adni valamit. Az ő esetében megvalósulni látjuk az indirekt reciprocitást, amikor a segítséget nem annak adjuk vissza, akitől kaptuk, hanem egy harmadik félén segítünk valamilyen módon.

Sorsközösség

A szegedi nagyállomáson szolgáló önkéntesek közül többeknek volt valamilyen menekülés-előtörténete. A határmentiségből adódóan Szeged az elmúlt évtizedekben számos menekültet fogadott be az 1989-es romániai forradalom (Sik, 1990:3) – amikor is 1988 márciusától 1989 év végéig havonta ezer menekült érkezett Magyarországra Romániából –, majd később a dél-szláv háború idején. 1992 tavaszán a déli szomszédainknál pusztító háború intenzitásának fokozódásával egyenes arányban nőtt a délvidékről érkező menekültek száma: mintegy 50 ezer regisztrált és 50 ezernél is több nyilvántartásba nem vett férfi, nő, és gyermek érkezett Magyarországra a széthullóban lévő Jugoszláviából (Gyurok,

1994:6). Közülük sokan otthonra leltek a városban, családot alapítottak, és azóta is itt élnek. A 2015-ös menekülthullámhoz életük egy meghatározó élménye révén tudtak kapcsolódni, és természetes volt nekik, hogy segítő kezet nyújtanak azoknak, akikkel sorsközösséget éreztek.

Formatív emlékezet

Új narratíva a „shoá formatív emlékezete” (Feischmidt, 2018a). Erre utal az egyik önkéntes, Zs. is visszaemlékezésében: *„Egy alkalommal pont kint voltam, amikor buszokkal hozták a határról az állomásra a menekülteket. Kaptak egy karszalagot egy számmal, és csak akkor szállhatott le valaki a buszról, ha a számával egyező számú adatlapot Á. megtalálta. Először csak őt engedték oda, de idegőrlő volt nézni, hogy az emberek főnek a 60 fokban, a papír meg rengeteg. Odamentem, hogy felezzük el, engedték. Remegett a kezem, mert borzasztó volt, hogy alig kapnak levegőt szegények. Nekünk is melegünk volt. Mikor megláttam az anyukát karján a pár hetes kisbabával, valami elszakadt bennem. Arra gondoltam, hogy innen csak egy lépés a tetoválás, és ettől a gondolattól sokáig nem tudtam szabadulni. Ez a nyár csak megerősítette bennem, hogy mindig embernek kell lenni és maradni.” (Zs., önkéntes)*

Kettősgyökerűség

Az elmúlt fél évszázadban nagyon sok orvostanhallgató tanult Szegeden a közel-keleti országokból. Közülük számosan családot alapítottak itt. Annak okán, hogy a menekültek között voltak, akik az ő szülőhazájukból érkeztek, a segítők közé léptek ők is adománnyal, tolmácsolással, önkéntességgel. Ugyanezen vegyes családok leszármazottai – az egykor itt családot alapítók gyermekei – is megtalálhatóak voltak az önkéntesek között.

Személyes érintettség

Az önkéntesek között nagy számban voltak megtalálhatóak szegedi egyetemisták, akik azokból az országokból származtak, ahonnan a menekültek érkeztek. Ők lehetőségeikhez mérten igyekeztek tolmácsolni, vagy alap orvosi ellátást nyújtani a menekülteknek.

Kitölteni az űrt, értelmet találni a mindennapoknak

Több önkéntest a nehéz élethelyzet – párkapcsolat megromlása, betegség, a munkahely elvesztése miatti feleslegesség érzése – sodort az Indóház térre. *„A MigSzol Szeged egy olyan időpontban talált meg, amikor úgy kerestem magam, tehát kiestem a mindennapi*

munkából, nem találtam magam, fölöslegesség érzése és egyebek voltak, és akkor jött a MigSzol Szeged.” (R., önkéntes)

Vallási meggyőződés

Az általam megkérdezett önkéntesek elenyésző része jelölte meg a vallást, mint motivációt, ám ez természetesen nem jelenti azt, hogy a MigSzol Szegedben ne lettek volna számosan – keresztények, baptisták és muszlimok –, akik vallási meggyőződésből nyújtottak segítő kezet.

Gyakorlatszerzés szociális területen dolgozóknak

Felsorolható még a motivációk között az Indóház tér, mint a szociális gyakorlat új terepe. A menekültsegítésben megjelentek olyan nők és férfiak, akik hajléktalanellátásban vagy idősgondozásban dolgoztak. A menekültsegítés számukra is új terület volt, ezért a szakmai tapasztalatukat próbálták egy korábban még nem ismert közegben hasznosítani, és magát a menekültsegítést is megtanulni.

Politikai véleménynyilvánítás

Az önkéntesek között voltak olyanok, akik politikai indíttatásból vállalták, hogy humanitárius segítséget nyújtanak a hazánkba érkező menekülteknek, akiknek befogadása igen megosztó téma volt a közbeszédben. *„Ebben volt egy ilyen állásfoglalás, zavarónak gondoltam és annyira károsnak és hibásnak ezt a kormányzati kommunikációt, és úgy gondoltam, hogy azzal tehetek a legtöbbet az ügyért, ha beszállok egy ezzel minél inkább szembemenő kezdeményezésbe.” (M., alapító.)* Ő korábban már egy menekültellenes kormányzati plakát lefestésével is kifejezte a kormányzati állásponttal való egyet nem értését, így ez az akció, valamint önkéntes tevékenysége is a morális felháborodásának egyik kifejező eszközévé vált (Belinszky-Csaba-Kende-Lukács-Lantos, 2017a).

Többek azért tartották fontosnak, hogy kapcsolódjanak a szegedi csoporthoz, mert nem tartották helyesnek, ahogyan ezt a szituációt a kormány kezeli.

„Van egy politikai motiváció, amiről már szőrmentén volt szó, olyan ellenzéki szimpatizánsok, akik kellően radikálisak ahhoz, hogy szembe menjenek a kétharmados hatalommal, ami már akkor is bőven kétharmados volt, sőt, másodszor kétharmados 2015-ben, akkor ők úgy érezhették, hogy ezzel úgy akkor levernek egy pofont a hatalomnak. Ezek egyszerre voltak jelen.” (M., alapító)

6.4.2 Önkéntesek motivációi más kutatások eredményei alapján

Az önkéntesek motivációs struktúráját járta körül a 2015-ös civil szervezeteket vizsgálva tanulmányában *Bernát Anikó, Kertész Anna és Tóth Fruzsina A segítségnyújtás evolúciója és a szolidaritás új formái a migrációs válság idején – Új önkéntes és régi civil szervezetek 2015-ben* című munkájában. Az önkéntes szervezetek létüket és tevékenységüket humanitárius okokkal magyarázták a migrációs hullám idején, minden más indok és motiváció csak ez után következett. Háromféle motivációs csoportot vázoltak fel: altruista illetve politikai motiváció és érintettség. Az altruistáknál a fő érzelem az együttérzés volt. Adományoztak, vagy háttérmunkát végeztek. A menedékkérőkkel való kapcsolat az ő esetükben a segítségnyújtásban ragadható meg, terepmunka esetén a fő motívum a bizalomépítés volt. Azoknál, akiknél a politikai motiváció volt a mozgató rugó a fő érzelem a felháborodottság. Ők operatív munkát láttak el, a hivatalos szervekkel tartották a kapcsolatot. A menedékkérőkkel való kapcsolat náluk epizódyszerű volt, a segítő munkára korlátozódott, más jellegű feladatok miatt kevés személyes találkozás és tapasztalat jellemezte. A harmadik csoportnál, vagyis azoknál, akik érintettségből lettek önkéntesek, a fő érzelem a kötelességtudat és szomorúság. Ők tolmácsoltak vagy orvosi feladatokat láttak el. A menedékkérőkkel való kapcsolat náluk volt a legszorosabb, nagyon sokat érintkeztek a menekültekkel, ennek első oka a nyelvtudás volt, fő motívuma pedig a bizalom (Bernát-Kertész-Tóth, 2016).

Zakariás Ildikó (2016) a 2015-ös menekülthullám kapcsán vizsgálta a segítő szándékot magyarázó motivációkat. A korábban megismert szempontok – vallási meggyőződés, a szenvedés csökkentése, mint univerzális kötelesség, a menekültsegítés, mint lehetőség az egyéni politikai cselekvésre – mellett felmerült egy negyedik, más általam ismert kutatásokban fókuszba nem került indok, amely nem más, mint „*a magyar kormányzati politikával kapcsolatos szégyenre, a vélt stigma háritásának kényszere*”. Ez „*a nemzetközi nyugat-európai, EU-hoz köthető – a nyilvánosságban értelmezhető identitáspolitikai motiváció, amely szerint azért kell a menekülteknek segíteni, hogy külföldön lássák, hogy van a magyarokban együttérzés.*” (Zakariás, 2016).

A 2015-ös menekültválság beemelt az önkéntes motivációk közé egy új kifejezést, az önkéntes turizmust. *Nikolaos Trihas és Konstantinos Tsilimpokos* (Trihas, Tsilimpokos, 2018) a görögországi Lesvos szigetén vizsgálta az ott szolgáló önkéntesek motivációit a legnagyobb menekülthullám közepén, 2015-ben. *Federica Letizia Cavallo és Giovanna Di Matteo (2019)* tanulmányából pedig az derül ki: a görög szigeten 2014 novembere és 2016

februárja között 4,240 regisztrált önkéntes tevékenykedett. Az olasz kutatók arra mutatnak rá: Görögország volt a menekülők belépő kapuja Európába. Az önkéntes tevékenységről 107 főt kérdeztek meg. A megkérdezettek 5,6 százaléka erősen egyet értett azzal, hogy azért ment a szigetre önkénteskedni, mert utazni akart, 1,9 százalékuknál pedig az is motiváló volt, hogy új helyeket ismerhet meg.

A kutatópáros eredményei háromféle motivációfajtát mutattak, mindhármát az altruista kategóriába sorolták be. Az egyik motiváció a szükségét szenvedők segítése, a másik: valami értékeset és értelmeset tenni, a harmadik: olyan szervezettel dolgozni, amelynek egyet értenek a céljaival és képesek azt támogatni.

Emellett fontos szempont volt ezen önkéntesek számára az önkéntes tevékenység desztinációja is: hogy mindezt a tevékenységet egy szép helyen végezze, távol az otthonától, lehetőleg olyan helyen, ahol még korábban sohasem járt.

A menekültekkel való sorközösség új narratívája jelenik meg Feischmidt Margit tanulmányában, mégpedig a *shoá* formatív emlékezete. „*A leggyakrabban feltűnő emlékezeti narratíva azonban kétségtelenül a shoá. Az utakon, utcákon csoportosan vonuló vagy az állomásokon várakozó elcsigázott tömeg budapesti és szegedi interjúalanyok számára egyaránt megindító élmény volt. Általa a menekültekhez való viszony sokkal inkább volt a zsidó-nem zsidó reláció narratív és képi keretébe ágyazva, mint bármely más történeti előzménybe (Feischmidt, 2018b)*”.

Motivációként jelöli meg a politikai véleménynyilvánítást Ujhelyi Nelli (2022): „*2015-től kezdődően a civil jótekonyság, a rászorulóknak segítése, az önkéntesség egyre inkább a politikai véleménynyilvánítás terepévé, a közéleti részvétel egy lehetséges módjává vált Magyarországon.*

Csaba Sára, Belinszky Anna, Lukács Zsófia Anna, Lantos Nóra Anna és Kende Anna közös tanulmányában arra mutat rá: a menekültsegítésben folytatott tevékenység lehetőséget adott a politikai önkifejezésre azoknak is, akik egyébként kevésbé voltak aktivizálhatók (Belinszky, Csaba, Kende, Lukács and Lantos, 2017b).

Az önkéntességgel, mint politikai véleménynyilvánítás kérdésével Bernát Anikó is foglalkozik, de egy másik megközelítésből. Úgy véli, az önkénteseket a közvélemény helyezte el egy, a kormány által kialakított politikai diskurzusban, tevékenységük ily módon „*a hivatalos állami állásfoglalással szemben értelmeződött*”.

Az önkéntesek tehát politikai aktivista megítélést kaptak, amelyhez negatív „*konnotáció kapcsolódott*” („*Soros-ügynökök*”, „*hazaárulók*”). Azonban a segítség sokszor nem volt következmények nélküli. Bernát Anikó arra mutat rá tanulmányában: 2015-ben

szembenállás alakult ki a menekülteket segítő önkéntesek és a kormánypárti befogadásellenes polgárok között (Bernát, 2022b).

Ez a szembenállás olykor verbális fenyegetésekben és fizikai támadásokban is megnyilvánult, vagy akár erőfitogtatásban és megfélemlítésben, mint a Betyársereg megjelenése a szegedi Nagyállomásnál (HVG3, 2015).

6.4.3 Az önkéntesség motivációi korábbi kutatásomban

Egy korábbi, részben a MigSzol Szeged csoport önkénteseire, részben külföldi önkéntesekre vonatkozó kutatásom eredményei (Antal, 2023d) is azt támasztják alá, hogy az önkéntesek motivációját illetően mind a hagyományos, mind a modern önkéntesség tetten érhető volt, valamint a kettő keveréke is.

A Magyarországon, a balkáni útvonalon és Lesvos-on szolgált 7 magyar és 6 külföldi önkéntes társammal 2022-ben készített kérdőív eredményei azt mutatták, hogy a kettő között a választóvonal a legjellemzőbben az életkor.

Ebben a kutatásban magyar és külföldi önkéntestársaimat egy rövid kérdőívben kérdeztem meg motivációjukról.

A külföldi és a magyar önkéntesek válaszait feldolgozáskor elkülönítettem, mert úgy tapasztaltam, hogy az önkéntes tevékenység végzésének helyszínét jelentősen befolyásolta az anyagi helyzetük. Magyar önkéntestársaim mind munka mellett végeztek tevékenységüket – kivéve a diákokat és nyugdíjasokat – abban a városban, ahol éltek. Nem kellett költeniük utazásra, szállásra, étkezésre egy távoli helyen.

A SwissCross önkéntesei – svájciak és németek – nagyon jó anyagi körülmények között élő polgárok – főállású anyák jól szituált férjjel, tartományi képviselő, szabadúszó újságíró –, akik megengedhették maguknak, hogy feladják a munkájukat, és akár fél évet is Lesvoson töltsenek anélkül, hogy a mindennapi megélhetésért kelljen aggódniuk.

Magyar önkéntestársaim közül 7 fő töltötte ki a kérdőívet, 14,3 százalékuk 20 év alatti, 14,3 százalékuk 20 és 30 év közötti volt 2015-ben. Szintén 14,3 százalékuk volt 30-40, illetve 40-50 év közötti, a többiek, 42,9 százalék már elmúlt 50 éves. 14,3 százalékuk 8 osztályt végzett, 57,1 százalékuk középiskolai végzettséggel rendelkezett, a többiek, 14,3 százalék felsőfokú végzettséggel. 42,9 százalékuk 2-3 hónapig önkénteskedett, a többiek – 57,1 százalék – 3 hónapnál hosszabb ideig.

Ami a motivációt illeti, a válaszadók 100 százaléka jelölte meg a választható válaszok közül a humanitárius segítségnyújtást. 57,1 százalékuk azért önkénteskedett, hogy a köz javára megossza képességeit és tapasztalatait. 14,3 százalékuk remélte azt, hogy fejleszteni tudja

skilljeit. 71,4 százalékuk erkölcsi kötelességnek érezte a segítségnyújtást, 14,3 százalékuk bízott új barátságok kialakulásában, és 28,6 százalékuk szeretne volna a szabad idejét hasznosan eltölteni. A vallási értékeket, a hitet, a vallási elköteleződést egyik válaszadó sem jelölte meg motivációja okaként.

A SwissCross égisze alatt tevékenykedő önkéntestársaim – közülük 6 fő válaszolt a kérdésekre – 16,7 százaléka 30-40 év közötti, a többiek 50 év felettiak voltak. Az iskolai végzettség tekintetében elmondható: az önkéntesek 33,3 százaléka középiskolai végzettséggel rendelkezett, a többiek – 66,7% – diplomások voltak. 66,7 százalékuk 1 hónapig önkénteskedett Lesvoson, a többiek – 33,3 % – több mint 3 hónapon át.

A svájci csapat tagjai közül 16,7 százalék jelölte meg az erkölcsi kötelességet motivációként, a többiek pedig, 83,3 százalék a humanitárius segítségnyújtás iránti elkötelezettségét jelölte meg. Német és svájci önkéntestársaim önismerettel, emberismerettel gazdagodtak, és lélekben erősödtek önkéntes tevékenységük során. Fontosnak tartották megjegyezni, hogy ebben a közösségben elismerték a tudását és képességeit. Új tapasztalatokat is szereztek, úgy, mint szervezés, koordinálás és kommunikáció.

A válaszokból jól látható, hogy a hagyományos (régi típusú), a modern (új típusú) és a kettő jegyeit elegyítő, vegyes típusú önkéntesség is jelen volt a 2015-2016-os évben a menekülthullám idején önkéntes tevékenységet végzők körében.

A hagyományos önkéntességet gyakorlókat az motiválja, hogy segítsenek másokon. Fontos számukra a vallás, a hit, a közösséghez való tartozás. Attitűdje jellemzően altruista, nagyon szolidáris, az életret és ezáltal önkéntes tevékenységét is meghatározzák az általa fontosnak tartott értékek.

A két kategória mellett több esetben véltem felfedezni, hogy önkéntestársam az életében adódott krízishelyzet miatt fordult az önkéntesség felé, és ez a tevékenység végül segítette a gyógyulásban, új célokat adott, új értelmet a mindennapoknak.

6.4.4 Motivációkutatások összegzése

	Migszol Szeged ²	SwissCross, 2022 ³	Saját interjúk	Bernát, Kertész, Tóth ⁴	Zakariás ⁵	Feischmidt ⁶	Trihas és Tsilimpokos ⁷
humanitárius segítségnyújtást	x	x	x	x			x
képességek és tapasztalatok megosztása a köz javára	x		x				
erkölcsi kötelesség	x	x	x				
új barátságok	x		x				x
szabadidő hasznos eltöltése	x		x				
vallási meggyőződés							
skillek fejlesztése	x		x				x
együttérzés			x				
politikai motiváció			x	x			
kötelességtudat			x	x			
megoldást kínáló akcióhoz csatlakozni			x				
a káosz elkerülése			x				
indirekt reciprocitás			x				
sorsközösség			x			x	
kettősgyökerűség							
krízishelyzet							x
szociális gyakorlat							
érintettség			x	x			
megmutatni, hogy van a magyarokban együttérzés					x		
utazni akart							x
új helyekre menni							x
szükséget szenvedők segítése							x
értékeset/értelmeset tenni							x
olyan szervezettel dolgozni, amelynek egyet ért a céljaival							x
szolidaritás	x	x	x		x		x

7. Kapcsolatok, a csoport, a közösség

² Antal, 2023e

³ Antal, 2022

⁴ Bernát, Kertész, Tóth, 2016

⁵ Zakariás, 2016

⁶ Feischmidt, 2018

⁷ Trihas and Tsilimpokos, 2018

7. Kapcsolatok, a csoport, a közösség

Szeged 2015-ben egy 162 ezer fős megyeszékhely, egyetemi város. Nagy lakosságszáma ellenére familiárisnak tekinthetjük: a lakosság számára szerencsésen sok és sokféle találkozási pont létezik a szórakozóhelyektől a kávézókon át a különböző társadalmi rétegeket megcélzó programokig, van találkozóhelye a szellemi életnek, a kulturálódás lehetősége adott. A város szó szoros értelmében vett nagy közössége ebben a kutatásban nem releváns, annál fontosabbak azok a mikroközösségek, amelyek az egyes tevékenységek, helyek, értelmiségi szellemi műhelyek, munkahelyek, oktatási intézmények köré csoportosulnak. Vitathatatlan tény, hogy a közösség szempontjából nagyon fontos egy adott településen a kapcsolati háló, amelybe beleértjük az emberek között fennálló szakmai és személyes kapcsolatokat, valamint az intézmények, cégek, szervezetek közötti kapcsolatokat is. Mindezek átfogóan magukba foglalnak számos területet, a szellemi élettől a gazdasági területen át a kultúráig. A megkérdezett önkéntesek közül az öt alapító már korábban ismerte egymást, voltak közülük, akik szoros barátságot ápoltak és együtt vitték a szegedi közösségi rádiót, több mint egy évtizedre visszanyúló közeli kapcsolattal rendelkeztek. A többi önkéntest illetően vegyes a kép: volt, akinek már voltak ismerősei a MigSzol Szegedben, és voltak olyanok is, akik senkit sem ismertek a csoportban a csatlakozásuk előtt.

2015-ben – és az azt megelőző években is – Szegeden szellemi műhelynek és értelmiségi találkozóhelynek számított a Grand Café, a Jazz Kocsma, az egyetemhez köthető szórakozóhelyek, valamint az ország legrégebbi független színházi fesztiválja, a Thealter. Ezeken a helyszíneken az alapítók mindegyike megfordult, ismeretségük ezekhez a helyekhez köthető. Nem elhanyagolható tehát, hogy a MigSzol Szeged csoport magját egy már korábban is egy közösségben élő, létező, tevékenykedő, egymással szorosabb vagy lazább kapcsolatban álló civilek alkották, akik változó intenzitással érintkeztek ezeken a helyszíneken. De mivel több szálon kapcsolódtak össze, ebből adódóan már a kezdeteknél meg volt egy erős belső kohézió és erős bizalom a MigSzol Szegedben, ez pedig elősegítette a kooperációt az önkéntes tevékenységben, és a külső behatásokkal szemben nagyobb ellenállóképességet biztosított a csoport tagjainak.

A földrajzi térben – Szegeden – 2015-ben létezett közösség tagjai már a MigSzol megalakulása előtt, a korábbi urbánus együttélés okán ezer cérnaszállal, hajókötéllel és vassodronnyal kapcsolódtak össze, így közös cél, érdek és értékrend is több vonatkozásban is tetten érhető, és jó alapja lehetett egy tevékeny, a változásokra jól reagáló, rugalmas,

alkalmazkodóképes menekültsegítő csoport létrehozásának (Horváth, 2020). Az pedig, hogy a csoporthoz elsőként csatlakozók szintén szerteágazó, nagyszámú kapcsolatokkal rendelkeztek itthon és külföldön, lehetőséget adott arra, hogy ezek a kevésbé közeli, vagy egyenesen távoli ismerősök is kapcsolódjanak valamilyen módon a menekültek segítéséhez.

„Amikor odamentem, akkor nem nagyon ismertem senkit, de ez csak az elején lett volna fontos, adott volna biztonságérzetet, de nem ismertem senkit. Gyorsan kialakultak jó kapcsolatok az önkéntes munka kapcsán. 3 közeli barátom lett. Ha azokra gondolok, akik számíthatnak rám és én is rájuk, akkor 15-20 ember. Ezek között vannak a mai napig szoros barátságok” (N., önkéntes)

„Alapvetően az alapítók közül mindenkit ismertem, mert ez Szeged. Szeged nem egy óriási város.” (Á., alapító)

„Látásból nagyon sok embert ismertem, és akkor ott közben meg még jobban megismertük egymást. Öt-tíz embert ismertem korábbról, utána ez a szám nagyon megugrott.” (T., önkéntes)

8. Az önkéntesség hozadéka és hatása a későbbi személyes életútra

A 2015 nyarán létrejött csoport megkérdezett tagjai számára mérföldkő volt a MigSzoL Szegednél eltöltött időszak, életük meghatározó eseménye. *„Az az értékrend, a gondolkodásmód, ahogy a világot látják, ahogy az embert látják, meg a közösségi létet látják – és akkor ilyesmikre gondolok a világrépről vagy gondolkodásmódról beszélve –, az megerősödött ezekben az emberekben.” (P., önkéntes)* Van, aki úgy véli: teljesen megváltoztatta a világnézetét a menekültekkel eltöltött idő. *„Azt a pontot tekintem annak, amikor úgymond felébredtem... Én nagyon örülök neki, hogy akkor ahhoz az oldalhoz csatlakoztam, és nem azokhoz, akik az ellenkezőjét csinálták.” (A., önkéntes)* Egy másik önkéntes, T. úgy tekint vissza erre az időszakra: óriási volt számára az a megtapasztalás, hogy sok jó ember egy közös cél érdekében mennyi mindent el tud érni. Ez az időszak neki abszolút pozitív életfelfogást adott. neki Zs. számos élményt, érzést, gondolatot vitt magával. Arra az időszakra visszatekintve azt mondja: örül azoknak, akiket ott megismert. Az egész egy érzelmi hullámvasút volt, rendkívül felemelő volt, hogy tehettek valami jót, de ugyanakkor fáj neki látni a kétségbeesést, a félelmet, a veszteségeket. Interjúalanyaim úgy vélik, azáltal, hogy részt vettek ebben a kezdeményezésben, többek lettek. Megtanulták értékelni, amijük van, megtanultak hálásnak lenni hétköznapi dolgokért. Számos olyan területen szerezhettek tapasztalatot, amelyre korábban nem is gondoltak – idegen nyelv

használata, szervezési feladatok, egy-egy terület önálló irányítása, a felelősség megtapasztalása –, és számos értékes emberi kapcsolattal gazdagodtak.

A MigSzol Szeged egykori önkéntesei közül néhányan azóta is végeznek önkéntes tevékenységet, de ilyen nagyszabású akcióban egyikük sem vett részt – nem is volt rá lehetőség. Az egyik alapító az ukrán háború kitörésekor menekült családoknak szálláskeresésében segített egy szegedi civil szervezet megkeresésére. Ahogyan a MigSzol Szeged előtt is, rendszeresen végez jószolgálati tevékenységet: segíti a hajléktalanokat, támogat anyaothont. Viszont rámutat arra a fontos tényezőre: amit a MigSzol Szeged idején nagyon megtanult, az az, hogy a saját energiaszükségleteiből mennyit enged át az önkéntességnek. Egy másik egykori önkéntes ma már nem önkénteskedik, de maradt a civil szférában és a segítő területen a MigSzol Szeged után, ameddig egészsége engedte: idős, mozgásában sérült emberek klubjában dolgozott.

A másik alapító, M. időközben kitanulta a villanyszerelést, Budapestre költözött. Az elmúlt években az Utcáról lakásba egyesületet támogatja villanyszerelő munkákkal: anyagáron vagy nagyon kicsi munkadíjért dolgoznak. Számára a MigSzol Szeged volt „*A Nagy Akció*”. P., önkéntes számára a MigSzol Szeged-hez való csatlakozásának hozadéka, hogy gyakorolja állampolgári jogait. *„Tudok ügyek mellé állni, és hajlandó is vagyok csinálni. Azóta aktívabb is vagyok. Ez a civil aktivitás inkább ilyen civil közéleti aktivitás a MigSzol óta. Képes voltam Szegedre menni csak azért, hogy elmenjek egy megbeszélésre az előválasztás kapcsán. Az abban való részvétel akár pool sátrasként, akár szórólapozóként meg volt elsősorban feladatvégrehajtás terén.”*

A 2016 októberében Budapesten megrendezett, *„A menekültekkel való szolidaritás az európai civil társadalomban”* (MTA TK, 2016) konferencián Feischmidt Margit (Feischmidt 2016), a konferenciát szervező antropológus bemutatta az önkéntesek úgynevezett nyereségeit. Kiemelte: az önkéntesek zöme fontosnak tartotta a menekültek segítségét, ugyanakkor a kutató által készített interjúkból az is kiderült, hogy a segítségnyújtásból fakadó érzelmi nyereség is fontos volt számukra. De még ennél is fontosnak tartották azt, hogy a tevékenységük hatására a magyar társadalomban megerősödhet a szolidaritás és az önkéntesség fontossága is. Ehhez pedig bizonyos értelemben a menekültek fontos katalizátorok, amelyen keresztül az egyes egyének, általuk pedig a társadalom is megváltozhat (Kolozsi, 2016). Ha tovább gondoljuk a 2015-ben közösséggé formálódott grassroots csoportok utóéletét, akkor rá kell mutatnunk arra, hogy a 2015-ös migrációs hullámra válaszként szerveződött önkéntes csoportok, és a bennük tevékenykedő több ezer önkéntes által megtanultak, megtapasztaltak a társadalomnak is hasznára váltak. Az

önkéntesek a menekültsegítésben mindannyian hasznosítani tudták speciális tudásukat, legyen szó nyelvtudásról, projektmenedzsmentről, szervezetfejlesztésről, szociális segítői tapasztalatról, vagy akár az orvosi hivatásról. Ezek a felhalmozott speciális tudások együtt a későbbi, hazai gyakorlatban ugyan már nem voltak mérvadók, de a menekültek segítésének tapasztalata az egyéni élettörténetekben speciális tudássá vált, és be tudott épülni a későbbi önkéntes gyakorlatokba. Mindezek a menekültsegítésben több ezer magyar állampolgár által megszerzett tapasztalatok hasznosultak az informális segítségnyújtásban, a hajléktalanok, rászoruló segítésékor, és hasznosult a koronajárvány idején is. Megteremtette az adománygyűjtés és a mobilizáció gyakorlatát, és előképül szolgált a későbbi önkéntes akciókhoz (Ujhelyi 2022). Ezek a gyakorlatok és tapasztalatok tették magabiztossá és professzionálissá az önkénteseket 7 évvel később is, amikor az orosz-ukrán háború kitörésekor néhány nap alatt több százezer menekült érkezett Ukrajnából Magyarországra, akiket még számosan követtek (Rédli, Sarkadi and Zubor, 2022).

9. Hatékonyságnövelő 21. századi technológiák

Ha a 2015-ös önkéntességet vizsgáljuk a menekülthullámban, akkor nem mehetünk el szó nélkül az ennek hatására zajló technológiai folyamatokról. Ebben az időszakban számos, az önkéntesek tevékenységét és a menekültek Európa szívébe való haladását segítő applikációt fejlesztettek, jó részt pro bono. Így például a GPS alapú csónakfigyelő alkalmazás, az I SEA mobil applikáció a Törökország felől érkező csónakok lokációját azonosította, és segítette a partot érést és szükség esetén a mentést (Rogers, 2016). Bár nem a kommunikációs platformhoz tartozik, de érdemes megemlíteni, hogy a menekülthullám a haditechnológia fejlesztésére is kihatott. A menekültmentésből fakadó kihívások gyorsították fel az EMILY – hivatalos nevén Emergency Integrated Lifesaving Lanyard – távirányítható bója fejlesztését, amelyet 2001-ben kezdett el bálnák mozgásának figyelésére használni az amerikai haditengerészet. 2003-ban az afganisztáni és iraki háborúban egy újabb típust vetettek be az amerikai csapatok támogatására, majd 2016 május 5-én Lesvosnál vetették be először, a szigeten szolgáló önkéntes parti segítőik és búvárok is használták, elsősorban életmentésre. Az első bevetést követően 300 szíriai menekült életét tudták megmenteni (Warren, 2016).

10. A bizalom közösségépítő ereje. A szolidaritás reményt keltő új formái

Sokak számára – a választásokon, népszavazásokon való megjelenésen kívül – az öntevékeny szervezetekben való részvétel az egyedüli lehetőség arra, hogy részt vegyenek a

demokratikus folyamatokban. Az ezekben a szerveződésekben való aktív részvétel elősegíti és lehetővé teszi az egyének számára, hogy befolyással legyenek a közösségi ügyekre, részt vegyenek közösségi aktivitásokban, társadalmi szerepet vállaljanak. A részvétel lehetőséget teremt arra is, hogy olyan viselkedési formákat sajátítsanak el és gyakoroljanak, mint például a szolidaritás, a bizalom, a kompromisszumra való szövétség, a vitaszabadság. Ezek pedig lehetővé teszik, hogy az egyes egyének cselekvő polgárként hatással legyenek a közösségre és a helyi vagy akár országos társadalmi kérdésekre, fontos ügyekre (Kuti, 1996).

Egy csoport tagjainak együttműködéséhez elengedhetetlen a bizalom, amely a részt vevő egyének interakcióba lépésén keresztül jön létre. A társadalmi tőke létrehozatalának előfeltétele Putnam szerint a jól működő személyes kapcsolatok és fontossága. A civil szerveződések tagjai pontosan azért fontosak, mert az egyének számtalan személyes kapcsolattal rendelkeznek, és ezt mintegy beadvá a közösbe képesek a társadalmi tőke létrehozására, közvetítésére, annak megosztására (Putnam, 1995).

Az állampolgárok civil mozgalmakban való részvétele hozzájárul a bizalom kialakulásához és fejlődéséhez a társadalomban (Nárai, 2004).

A társadalmi tőkét tehát az egyének személyes kapcsolatai képezik – így elmondható, hogy az önkéntesek kapcsolati hálójában is egy *„sűrű és intenzív interakciós mező, amelynek szerkezete, intenzitása és mélysége eltérő lehet aszerint, hogy valódi személyes (offline) vagy online kapcsolat van a felek között (Bernát, 2022c)”.*

A MigSzol Szegedre jellemző volt a bajtársiasság, az egymás közötti bizalom, az együttműködés. Voltak természetesen olyanok, akik nem szolgáltak rá a bizalomra – ők előbb-utóbb elkoptak – mutatott rá M., az egyik alapító. Hozzátette: viszont azok az önkéntesek, akik rendszeresen ott voltak, borzasztóan elkötelezett és nagyon jó emberek voltak, és köztük a bizalom is nagyon erős szintű volt.

Végezetül, a téma összetettségére való tekintettel, ha a civilek 2015-ös akcióit mélységeiben akarjuk megérteni, szólnunk kell a szolidaritásról.

A szolidaritás, mint fogalom az emberek közötti összetartozást, a segítségnyújtást és a támogatást fejezi ki azokkal szemben, akik segítségre vagy támogatásra szorúlnak. A társadalmi igazságosság, az egyenlőség és az emberiesség értékét tükröző kollektív vagy egyéni cselekedet igen erősen jelen van a szociális tevékenységek során, politikai mozgalmakban, az önkéntesség és a humanitárius segítségnyújtás területén is. Bár az önkéntesek nem mindig nevezik néven a szolidaritást motivációként, motivációik összességét tekintve kijelenthető, hogy a szolidaritást mindannyian alapvetésként kezelték, mint cselekvésük egyik elsődleges, magától értetődő mozgatórugóját.

2015-ben még természetesen nem volt előre tudható, de hamar nyilvánvalóvá vált, hogy az abban az esztendőben alulról szerveződő csoportok több szempontból is jelentősek, például azért, mert Magyarországon akkor a szolidaritás korábban nem látott formái mutatkoztak meg – önkéntes mozgalmak, akciók formájában. Ezek azt is lehetővé tették, hogy a társadalom különböző szegmensei találkozzanak egymással, együtt dolgozzanak – azok, akik egyébként a normális életben soha nem találkoztak és nem is kooperáltak volna.

A nyugat-balkáni útvonal országában a jótékonyági kezdeményezések a társadalom egyre tágabb szegmenseiben jelentek meg. Az önkéntesség új formát öltött: alulról szerveződő, grassroots csoportok alakultak. Humanitárius segítséget nyújtottak a határokon, az autópályák mentén, a balkáni útvonalon, az erdőkben, a vasútállomásokon, a menekülttáborokban Szegedtől Lesvosig.

A szolidaritás ilyen megnyilvánulása Szegeden azért sem meglepő, mert határmentiségéből adódóan a városba az 1980-as évektől több hullámban érkeztek nagy számban menekültek. Igaz, ők az európai országokból: a forrongó Romániából, az etnikai villongásoktól zűrzavaros Koszovóból, a polgárháborús Szerbiából. A MigSzol Szeged munkáját nagyon sok szegedi polgár támogatta, nem feltétlenül önkéntes aktivitással, hanem más módon. Adományt vittek a nagyállomásra, ingyenesen vállaltak szállítást, támogatták a családtagjaikat (feleségüket, gyermeküket) abban, hogy önkénteskedjenek, a menekültek számára összeállított információcsomagot fordították különböző nyelvekre, hogy csak néhány „háttértevékenységet” említsünk.

A menekültválságra értelmezve a szolidaritás más arcát mutatta meg az egyébként jellemzően passzív Magyarországon: *„a szolidaritás társadalomelméleti szempontból a menekülteket segítő, aktív, önkéntes egyének és informális szervezeteik vagy épp a professzionális segítőik és formális szervezeteik kapcsán alapvető mozgatórugó, amelynek filozófiai alapja mások mellett például az egyenlőség vagy a humanizmus. A szolidaritás gyakorlati szinten egy politikai-társadalmi mozgalomban vagy akár egyéni cselekvésben ölthet testet például menekültválság idején menekültek segítése révén (Bernát, 2022d)”*.

„Egy meghatározott közösségbe döntően azok szerveződnek, akik társadalmi-műveltségi környezetüket tekintve hasonlóak, egyazon társadalmi körbe tartozónak érzik magukat, vagy valamilyen más hasonlóság kapcsolja össze őket” – mondta Utassy Ágnes egy vele készült interjúbán (Széll, 2018). Ha a közösségben meg van az ismertség egy bizonyos szintje, akkor kialakulhat közöttük a bizalom – ez történt a MigSzol Szegedhez csatlakozó önkéntesek esetében is, akik egy familiáris városban álltak egy közös ügy mellé. Ez a bizalom már lehetőséget ad a kooperációra, a közösségi tevékenységre. Utassy szerint a bizalom

kiépülésének alapfeltétele, ha a közösség tagjainak többsége hasonló státuszú vagy iskolai végzettségű volt – ez a MigSzol Szegedre nem volt jellemző, hiszen éppen a sokféle társadalmi körből érkezők kooperációra való hajlandósága volt az erénye ennek a csoportnak. Utassy szerint *„a bizalom erősen összefügg a szolidaritással, az egyenlőtlenséggel, a kapcsolatrendszer minőségével. Ha nagyon alacsony a társadalomban a bizalom szintje, akkor nagy valószínűséggel hiányos a szolidaritás, magas az egyenlőtlenség, kevésbé kiterjedtek, intenzívek a közösségi kapcsolatok, alacsony a közösségi civil szervezetekben aktivitást végzők aránya”* (Széll, 2018).

A társadalmi bizalom magas szintje tetten érhető volt Szegeden: a MigSzol Szeged egy különösen szolidáris városban alakult meg 2015 nyarán. A bizalom jelen volt azoknál az alulról szerveződő csoportoknál is, amelyek az ország más részein a határárig nyújtottak a menekülteknek humanitárius segítséget. A segítők nagyszámú megjelenése egy *„bezárkózó társadalomban (Bernát, 2022e)”* nem csak a helyzet megoldásáért felelős kormányzati szerveket lepte meg, hanem magukat a kutatókat is. A segítők „túlkínálata” azért is okozott meglepetést, mert a korábbi években hasonló megmozdulás csak természeti katasztrófák, árvizek esetén volt megtapasztalható (Klenner, 2017) – igaz, hogy hasonló méretű menekülthullámot soha előtte még nem is látott Európa. Mindezt pedig kormányzati kommunikációs ellenszélben. Ugyan ez a „túlkínálat” köszönt vissza az Ukrajnából menekültek segítésében 2022-ben.

Jól látható tehát, hogy a civil társadalomban a civil szolidaritás széles körű megjelenése létrehozott olyan magatartásformákat, amelyek reményt keltőek lehettek a hazai rászorulóknak, elesettek későbbi segítésében is. A magyar társadalomban mindig is jelentős volt az idegenellenesség, ebben az időszakban mégis rendkívüli szolidaritásról tettek tanúbizonyságot az önkéntesek és a humanitárius segítséget nyújtó csoportokat támogató civilek. Ugyanakkor fel kell tennünk azt a kérdést is, hogy ezzel a nagyon intenzíven felerősödött szolidaritással mit nyert a civil szcéna? Mivel lett több Magyarország, milyen további potenciál rejlett abban, hogy sok ezren tapasztalták meg az önkéntesség erejét 2015-ben, miközben felbecsülhetetlen tapasztalatokat szereztek a menekültsegítésben? Hiszen ezek a mozgalmak közösségeket építettek, erősítették a civil társadalomban az összetartozás érzését. Erre mások mellett a budapesti Migration Aid adott választ 2022-ben: az ukrán-orosz háború kitörésekor (infostart, 2022) az egyik legnagyobb menekültsegítő szervezetként újrendezte sorait. Ez a budapesti csoport a 2015-ös menekültválság idején nagy szerepet játszott a menekültsegítésben, és az elmúlt 7 évben folyamatosan működött. 2022 februárjában, az orosz-ukrán háború kirobbanásakor szinte azonnal reagáltak a

helyzetre: Az orosz invázió február 24-én vette kezdetét. A MigrationAid azonnal lépett: másnap, február 25-én már a nyilvánosságához fordulva kértek segítséget (index.hu2., 2022). Önkénteseik ott voltak Záhonyban, és ellátták a nap, mint nap ezrével érkező menekülteket. A segítőkre óriási szükség volt: február 28-án már több mint félmillióan menekültek el Ukrajnából, 85 ezren Magyarországon kerestek menedéket: elsősorban nők, gyermekek és idősek. A csoport hozta létre a Madridi úti menekültszállót 2022 márciusában, egy hónappal az orosz-ukrán háború kirobbanása után nyitottak meg (HVG4, 2022). Hasonló módon tudta aktivizálni 2022 tavaszán önkénteseit az Age of Hope (aoh.hu, 2022). A szervezet a Budapest Bike Maffiával lát el felbecsülhetetlenül értékes menekültsegítő tevékenységet a fővárosban.

A szolidaritás minden társadalom értékes kincse. Azonban nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy nehezen várható el a szolidaritás azoktól, akiknek a menekültek kárt okoztak: ellopták a terményét, vagy áttiportak a földjén, összetaposva a vetést, vagy akiknek út közben betörték a tanyájába. Továbbá azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a társadalmat összességében tekintve elmondható az is: hazánkban sikeres volt a menekültellenes kormányzati kampány, aminek következtében a szolidaritás igen erőteljesen csökkent. A Publicus és a Vasárnapi Hírek 2016 szeptemberében publikált közös reprezentatív felméréséből az derült ki, egy év alatt markánsan erősödött az idegenellenes hangulat Magyarországon. Míg 2015 szeptemberében a megkérdezettek 52 százaléka gondolta úgy, hogy a hazánkba érkező menekülteket emberségesebben kellene kezelni, továbbá 64 százalékuk azt mondta, hogy kötelességünk segíteni rajtuk, egy évvel később ez már csak 44 illetve 35 százalék volt (Vasárnapi Hírek, 2016). Azzal, hogy ez az erős szolidáris attitűd megmaradt-e a szegedi önkéntesekben is, a következő fejezetben foglalkozom.

11. Összegzés

A résztvevő megfigyelés, az interjúzás és a témában született tanulmányok valamint a vonatkozó sajtómegjelenések felhasználásával arra kerestem a kérdést, hogy a MigSzol Szeged demokratikusan működött-e, hogy hogyan épült ki a szervezeti felépítése, milyen sarokpontok alapján vitték a napi folyamatokat. Az önkéntesek körében motivációkutatásokat is végeztem, és azt is vizsgáltam, mi volt számukra ennek az időszaknak a nyeresége, és hogy a 2015-ös eseményeket követően tovább tevékenykedtek-e a civil szférában, vagy távol maradtak attól. Az általam vizsgált egyik fontos témakör, a demokrácia kérdését illetően, hogy a 2015-ös Európát megcélzó menekülttömeg megsegítésére alulról megszerveződött – grassroots – csoport, a MigSzol Szeged csoport demokratikus működésre törekedett, amit olykor egyrészt

az események, történések gyors egymásutániságából, az azonnali megoldást követelő problémák folyamatos felmerüléséből adódó időhiány gátolt. Másrészt elmondható az is, hogy egyes döntéseket a csoport misszióját (írásban nem) deklaráló alapítók saját hatáskörükbe vontak. Az első kategóriába tartoztak a csoport mindennapos, hatékony működéséhez és a csoport saját elvárásának megfelelő szintű menekültsegítéshez szükséges döntések. Ide tartozik például a menekültek számára szükséges természetbeni javak – mint például élelmiszer, tisztálkodószerek, ruházat – valamint szolgáltatások – információ, tolmács, orvosi ellátás – beszerzése, biztosítása és kiosztása. Továbbá ebbe a kategóriába sorolhatók az egyes folyamatok és humán erőforrás kérdések, nevezetesen, hogy ki mikor ad szolgálatot, ki milyen tevékenységet végez el, valamint az is, hogy hogyan praktikus felkísérni a tovább utazókat a fővárosba tartó vonatokhoz; hogyan kell az adományoknak eljutniuk a szegedi nagyállomásra, milyen szisztéma szerint raktározzák, osszák ki azokat. A második kategóriába azok a kérdések tartoznak, amelyekben az alapítók hoztak döntéseket. Ilyen volt például a sajtóval való kapcsolattartás szabályozása, a pártokhoz való viszonyulás protokollja, az állami és önkormányzati szervezetekkel – szegedi polgármesteri hivatal, bevándorlási hivatal, MÁV, rendőrség, határrendészet –, valamint a menekültsegítésben a hasonló célokért működő szervezetekkel – Magyar Helsinki Bizottság, Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség, MigAid, Age of Hope – való együttműködés formái. Nem születtek átfogóan, a csoport minden egyes tagjára kiterjedően demokratikus döntések azokban a kérdésekben, amikor is az alapítók személyes felelősséget vállaltak valamiért, ilyen volt például az ingyenesen bérbe kapott raktárépület, valamint az Indóház térre kiépített faház és infrastruktúra.

A másik, számomra kiemelkedően fontos a motiváció kérdésköre volt. Résztevő megfigyelőként gyűjtött tapasztalataim, saját kutatásaim, az interjúk és más releváns kutatások eredményei alapján elmondható, hogy az önkénteseknél igen erősen jelen volt a szolidaritás érzése, és a humanitárius segítségnyújtás szándéka. Mindannyian erkölcsi kötelességüknek érezték, hogy segítsenek. A hagyományos motivációkon túl ebben az időszakban új motivációkat is felfedezhettünk, ilyen volt például a káosz elkerülése, a menekültekkel érzett sorsközösség – a *shoá* 21. századi narratívája (Feischmidt, 2018c) –, a kettősgyökerűségből illetve a személyes érintettségéből adódó cselekvés, a krízishelyzetből kiutat keresés, és a politikai felháborodás ilyen módon való kifejeződése. Hipotézisem az volt, és ezt eredményeim alá is támasztják, hogy a MigSzol Szeged mindenféle releváns tapasztalat nélkül hatékonyan és jól működött a menekültsegítésben, még pedig azért, mert bár a csoporthoz kapcsolódó önkéntesek a társadalom különböző szegmenseiből, különböző tapasztalatokkal és kapcsolatokkal érkeztek a MigSzolba, ez volt a közösséggé vált grassroots önkéntes csoport

legnagyobb erénye. A csoport tagjait, akik közül többen már korábban ismerték egymást, sőt, néhányan szoros barátságban is voltak, összekötötte és közös útra terelte az ügy, a közös cél.

A csoport működési mechanizmusát illetően úgy látom, hogy a néhány nap alatt a folyamatosan felmerülő új és új problémákra keresett megoldások mentén felépített, és szükség szerint módosított strukturáltsággal működve, egyfajta önmagát kialakító belső hierarchiával tudták sikeresen ellátni a szegedi állomásra érkező menekülteket úgy, hogy törekedtek a döntések demokratikus meghozatalára. A vezetők az alapítók közül kerültek ki, az egyes területek felelősei pedig azok közül az önkéntesek közül, akik az elején csatlakoztak a csoporthoz és a fizikai határzár létrehozásáig maradtak is. Annak, hogy a MigSzol Szeged hatékonyan tudott működni, számos oka volt: egy részt a vezetők és a csoport tagjai között tetten érhető szorosabb vagy lazább, már meglévő kapcsolatrendszer – ennek mentén pedig a bizalom –, az „alacsony küszöbűként” jellemzett csatlakozási lehetőség, a rugalmas szolgálat lehetősége, valamint a sokszínűség, amely a szakmai tapasztalatokra és az egyéni kompetenciákra is kiterjedt. A működést segítette még a széles társadalmi támogatottság – itthon és külföldön –, valamint az, hogy a menekülthullám nyáron érte el csúcspontját, amikor nagyon sokan jobban ráérték nem csak a dolgozók, hanem a diákok és egyetemi oktatók közül is.

Szintén kiemelkedően fontos területnek tartom a 2015-ben Magyarországot szélesebb társadalmi körben jellemző szolidaritást, amely a MigSzol Szegedet és a hozzá hasonló önkéntes csoportokat létrehozta szerte az országban. Bár a szolidaritás érzése jelentősen csökkent a népességben a 2015-öt követő egy esztendőben, kijelenthetjük, hogy a menekülthullámra reagáló grassroots csoportok létrejötte nem volt hiábavaló. Az akciók során megszerzett tudás, tapasztalat és kiépített kapcsolati és társadalmi tőke nem csak hogy megerősítette a társadalom főleg egyes szegmenseiben a bizalmat, de az önkéntesek élettörténetben olyan speciális tudássá is váltak, amelyek be tudtak épülni a későbbi önkéntes gyakorlatokba, gondoljunk csak a covid járvány időszakára. Ez az időszak teremtette meg az adománygyűjtés gyakorlatát, és előfutára lett a későbbi akcióknak.

Az, amiről zárásként még szeretnék ejteni néhány szót, az szintén a társadalmi tőkéhez köthető. Véleményem szerint ennek az időszaknak az volt a legfőbb erénye, hogy az önkéntes csoportokban olyan állampolgárok gyakorolták jogaikat; voltak hatással egy helyi ügyre, nevezetesen a menekülthullámra, mint helyben jelentkező jelenségre; akik a társadalom különböző rétegeiből érkezve, eltérő műveltséggel, tudással, szocializációval, háttérrel rendelkezve mégis képesek voltak a kooperációra, és ki tudtak állni közösen egy ügy mellett.

12. Kitekintés

A továbblépés lehetséges irányait végig gondolva, további kutatásokra látok lehetőség hazai és nemzetközi tekintetben is. A kutatásom során kapott eredmények alapján jól kirajzolódik, hogy a érdemes megvizsgálni a 2015-ben hasonló módon létrejött magyarországi és/vagy nemzetközi grassroots segítő csoportok motivációit, és összevetni azokat kutatásom eredményeivel, második lépésben pedig ezt a vizsgálatot kiterjeszteni a nyugat-balkáni útvonalon szolgálatot teljesített csoportokkal.

A motiváción belül is vannak továbblépési lehetőségek: érdeklődésre tarthat számot a kettősgyökerű segítő motivációinak vizsgálata, valamint azok motivációinak megismerése, akik egykor maguk is menekültként érkeztek Szegedre a forrongó Romániából vagy a szétesőben lévő Jugoszláviából.

Egy másik kutatás a csoport tevékenysége kapcsán kialakult kapcsolatrendszereket fejtené fel egyrészt magán a MigSzol Szegeden belül, másrészt ezt a vizsgálatot kiterjeszteni a támogatók széles körére: az Egyesült Államokból, Nagy-Britanniából, Németországból, Marokkóból az akciót adománnyal támogató magyar bevándorlókon át a szegedi nagyállomáson egy napot vagy hosszabb időszakot tevékenykedő, nem szegedi önkéntesekig.

Egy másik kutatási irány lehetne a 2015-ben önkéntesként szolgált civilek további aktivitása a civil szférában.

A lokális célok tekintetében továbbgondolhatók azok az általam kultikusnak nevezett helyek, amelyek Szegeden a közösségépítés véletlen, akaratlan színtereként szerepet játszottak a MigSzol Szeged megalakulásában, és amelyek szellemi műhelyei, találkozópontjai a felelős állampolgároknak.

Izgalmas kutatási irány lenne megvizsgálni azokat a szervezeteket, amelyek 2016-ban, a menekülthullám idején alakultak, majd 2022-ben az ukrán-orosz háború kitörésekor újból erős aktivitást mutattak az ukrán menekültek segítése terén.

Érdeemes alaposabban tanulmányozni azokat a technológia fejlesztéseket is, amelyek a menekülthullám kapcsán indultak el. A mobil applikációk mellett a haditechnikára is kihatott – még ha kisebb részben is – a menekültek Európába való nagyszámú áramlása. Körbejárható lenne ezeknek az appoknak az életciklusa, hogy milyen anyagi finanszírozású volt a fejlesztés – közösségi finanszírozás, magáncég, állami forrás, vagy nemzetközi szervezet támogatásával készült el -, és hogy ezek közül melyek azok, amelyek a menekülthullámon túlmutatva még ma is hasznosulnak.

Irodalomjegyzék

- Age of Hope. (2022. február 25.). Ukrán menekültkrízis – Támogasd a Budapest Bike Maffia és az Age Of Hope határnál végzett munkáját. Letöltve: <https://aoh.hu/2022/02/25/ukran-menekultkrizis-tamogasd-a-budapest-bike-maffia-es-az-age-of-hope-hatarnal-vegzett-munkajat/> (Utolsó letöltés: 2022.02.26.)
- Antal, É. E. (2023). Alulról építkező grassroots önkéntesség motivációvizsgálata 2015 júniusa és 2016 januárja között az európai menekülthullám kapcsán. Tanulmányok a társadalomról VI.: A Szegedi Tudományegyetem JGYPK Alkalmazott Társadalomtudományok Tanszék, ETSZK Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszék, BTK Szociológia Tanszék és ÁJTK Politológiai Tanszék tudományos diákköri munkái. Szeged. Szegedi Tudományegyetem Polgáriért Alapítvány. pp. 7-22. ISBN: 978-615-01-8147-9
- Babbie, E. (1998). A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. A terepkutatás. Budapest: Balassi Kiadó. pp. 307-308. ISBN: 963-506-158-7
- Bakóczy, S. (2015. június 19.). Menekültügy: így segítenek a civilek. Letöltve: <https://nlc.hu/ezvan/20150629/menekultek-magyarorszagon-szeged-civilek/> (Utolsó letöltés: 2023.01.04.)
- Balogh, P., Cartwright, A., & Svenson, S. (2017). Solidarity at the Border: The organization of spontaneous support for transiting refugees in two Hungarian towns in the summer of 2015. Budapest. Working Paper Series, Solditus Center For Policy Studies. 10 p. Letöltve: <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/publication/2853/cps-working-paper-solidus-solidarity-border-2017.pdf> (Utolsó letöltés: 2022.12.03.)
- Belinszky, A., Csaba, S., Kende, A., Lukács, Z., & Lantos, N. (2017). Menekültek Magyarországon: A politikai attitűdök és a morális felelősségvállalás szerepe a kollektív cselekvésben. Budapest. Alkalmazott pszichológia, ELTE PPK Szociálpszichológia Tanszék. pp. 29-49. doi:DOI: 10.17627/ALKPSZICH.2017.2.29
- Bernát, A. (2022). Alulról jövő szolidaritási mozgalom egy bezárkózó társadalomban: menekültsegítő önkéntes szervezetek működése a 2015. évi menekültválság idején. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar, Szociológia Doktori Iskola, Szociológia Doktori Program. pp. 17-120. Letöltve: https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/85909/Bernat_Aniko_disszertacio.pdf?sequence=1 (Utolsó letöltés: 2022.12. 01.)
- Bernát, A., Kertész, A., & Tóth, F. M. (2016). A segítségnyújtás evolúciója és a szolidaritás új formái a migrációs válság idején - Új önkéntes és régi civil szervezetek 2015-ben. Társadalmi Riport. Budapest: TÁRKI Zrt. 289 p. doi:DOI:10.61501/TRIP.2016.14
- Bertalan, D. (2022). A tömeges migrációs válság, valamint a rendészet és a honvédelem kapcsolata. Hadtudományi Szemle. Budapest. Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Ludovika Egyetemi Kiadó. pp. 22-25. Letöltve: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/hsz/article/view/6163/5199> (Utolsó letöltés: 2023.06.14.) doi: 10.32563/hsz.2022.3.2
- Blahó, A., & Prandler, Á. (szerk.). (2016). A humanitárius segítségnyújtás alapelvei. Nemzetközi szervezetek és intézmények. Budapest: Akadémiai Kiadó. Letöltve: https://mersz.hu/hivatkozas/dj127nszei_impresszum/#dj127nszei_impresszum (Utolsó letöltés: 2023.05.12.)
- Cavalloa, F., & Di Matteo, G. (2019). Volunteer tourism and lived space: representations and experiences from Lesvos. Tourism Recreation Research. 4 p. Letöltve: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02508281.2020.1769430> (Utolsó letöltés: 2023.03.04.)
- Czike, K., & Kuti, É. (2006). Önkéntesség, jótekonyság, társadalmi integráció. Budapest: Nonprofit Kutatócsoport és Önkéntes Központ Alapítvány. pp. 25-27. ISBN 963 8139 16 1
- Dorner, L. (2021). Az önkéntesség motivációs elméletei integratív keretben, Önkéntes szemle. Budapest. Alapítvány a Magyar Önkéntesség Fejlesztéséért. pp. 40-41. Letöltve: https://real.mtak.hu/133541/1/DORNER_C396SZ_2021_1_39_55.pdfphc1dfee6cd5 (Utolsó letöltés: 2023.03.06.) doi:DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.1.39-55>
- Feischmidt, M. (2016) Feischmidt Margit (2016): Menekültek, témakeretkezés és közvélemény. Budapest. MTA KI konferencia. Letöltve: https://kisebbssegkutato.tk.hu/uploads/files/Janky_inkubator_ea_20161006.pdf (Utolsó letöltés: 2023.02.04.)
- Feischmidt, M. (2018). Szolidaritás és társadalmi reflexió a menekültek önkéntes segítőinek elbeszéléseiben. Budapest. Socio.hu Társadalomtudományi Szemle. pp. 77-94. doi:DOI: 10.18030/socio.hu.2018.1.69.

- Fényes, H. (2021). Az önkéntes tevékenység definíciói, nemzetközi trendjei, valamint egyéni és csoportszintű meghatározó tényezők. Szociológiai Szemle, 3, pp. 153-162. Budapest. Letöltve: https://szociologia.hu/dynamic/szocszemle_2011_2_153_162_fenyesh.pdf (Utolsó letöltés: 2022.09.11.)
- Fényes, H., & Kiss, G. (2011). Az önkéntesség szociológiája. Kultúra és Közösség. Elit, hiány, élethelyzet. Budapest. Belvedere Meridionale. p. 3. Letöltve: https://www.kulturaeskozosseghu/pdf/2011/1/kek_2011_1_4.pdf (Utolsó letöltés: 2022.09.11.)
- Frontex. (2016). Migration Routes report. Western Balkan Route. Frontex. Letöltve: <https://www.frontex.europa.eu/what-we-do/monitoring-and-risk-analysis/migratory-routes/western-balkan-route/> (Utolsó letöltés: 2022.09.11.)
- Gyurok, J. (1994). Jugoszláviai menekültek Magyarországon. Regio – Kisebbség, politika, társadalom. Budapest. Teleki László Intézet. 6. p. Letöltve: <https://epa.oszk.hu/00000/00036/00020/pdf/04.pdf> (Utolsó letöltés: 2022.09.14.)
- Harsányi, K. (2015. október 11.). „Jogi határzár” – büntetőjogi védelem az illegális bevándorlás ellen. Ars Boni. Letöltve: <https://arsboni.hu/jogi-hatarzar%E2%94%80-buntetojogi-vedelem-az-illegalis-bevandorlas-ellen/> (Utolsó letöltés: 2022.03.04.)
- Horváth, Cs. (2020). A közösség értelmezése, jellegzetességei és területi vonatkozásai. Köztes Európa - Társadalomtudományi Folyóirat. Budapest. 2020. pp. 103-125. Letöltve: <https://www.iskolakultura.hu/index.php/vikekke/article/view/34259/33771> (Utolsó letöltés: 2022.03.11.)
- HVG2, hvg.hu. (2015. június 26.). Beindultak a civilek Szegeden: élelmet, pelenkát vittek a menekülteknek. hvg.hu. Letöltve: https://hvg.hu/itthon/20150626_Beindultak_a_civilek_Szegeden_elelmet_pel (Utolsó letöltés: 2022.09.08.)
- HVG1, hvg.hu. (2015. szeptember 02.). Kiakadtak a civilek a bevándorlásügy vezetőjére. hvg.hu. Letöltve: http://hvg.hu/itthon/20150902_Kiakadtak_a_civilek_a_BAH_vezetojere (Utolsó letöltés: 2022.09.08.)
- HVG3, hvg.hu. (2015. július 06.). Kivonult a Betyársereg Szegedre. hvg.hu. Letöltve: https://hvg.hu/itthon/20150706_Kivonult_a_Betyarsereg_Szegedre (Utolsó letöltés: 2022.05.09.)
- HVG4, hvg.hu. (2022. március 11.). A Migration Aid adományokból bérelt ki egy munkásszállót ukrán menekülteknek. Letöltve: https://hvg.hu/itthon/20220311_migration_aid_munkasszallo_ukran_menekultek (Utolsó letöltés: 2022.03.11.)
- INDEXHU2, index.hu. (2022. február 25.). Segítségek kér és aktivizálta önkénteseit a Migration Aid. Letöltve: <https://index.hu/belfold/2022/02/25/aktivizalta-onkenteseit-a-migration-aid/> (Utolsó letöltés: 2022.02.26.)
- infostart.hu. (2022. március 1.). Közel 85 ezer ukrán menekült érkezett már Magyarországra hétfőig. Letöltve: <https://infostart.hu/kulfold/2022/03/01/kozel-85-ezer-ukrainai-menekult-erkezett-mar-magyarorszagra-hetfoig-terkep> (Utolsó letöltés: 2022.05.09.)
- International Organisation for Migration. (2021). The European Migration Crisis and Hungary. United Nation. Letöltve: <https://hungary.iom.int/european-migration-crisis-and-hungary> (Utolsó letöltés: 2023.10.02.)
- IOM Hungary. (2021). The European Migration Crisis and Hungary. IOM Hungary Report. Letöltve: <https://hungary.iom.int/european-migration-crisis-and-hungary> (Utolsó letöltés: 2022.05.09.)
- Kapitány Ágnes & Kapitány Gábor (2002). Résztvevő megfigyelés a saját társadalomban - korszakok szimbolikája. 5-7. Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet. Letöltve: https://szociologia.tk.hu/uploads/files/archive/Kapitany_Resztvevo_megfigyeles.pdf (Utolsó letöltés: 2023.02.09.)
- Khadijah, K. (2020. October). Participant observation approach to study Refugees' information practices. Turku, Finland: Åbo Akademi University. Letöltve: https://www.researchgate.net/publication/353687978_Participant_observation_approach_to_study_Refugees'_information_practices (Utolsó letöltés: 2022.05.04.)
- Klenner, Z. (2017). A nem kormányzati szervezetek szerepe a migrációs válság magyarországi kezelésében. Magyarország és a 2015-ös európai migrációs válság, 189. Budapest: Dialóg Campus Kiadó. Letöltve: https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/4949/Magyarorsz%C3%A1g_%C3%A9s_a_2015-%C3%B6s_eur%C3%B3pai_migr%C3%A1ci%C3%B3s_v%C3%A1ls%C3%A1g.pdf?sequence=3&isAllowed=y#page=180 (Utolsó letöltés: 2023.10.03.)
- Kolozsi, Á. (2016. október 18.). Kiderült, kik simogatják a menekülteket. index.hu. Letöltve: https://index.hu/belfold/2016/10/18/kiderult_kik_vedik_a_menekulteket/ (Utolsó letöltés: 2022.09.05.)

- Közel 85 ezer ukrajnai menekült érkezett már Magyarországra hétfőig. (2022. március 01.). infostart.hu. Letöltve: <https://infostart.hu/kulfold/2022/03/01/kozel-85-ezer-ukrajnai-menekult-erkezett-mar-magyarorszagra-hetfoig-terkep> (Utolsó letöltés: 2023.04.12.)
- KSH. (2016. július 25.). Menekültek a világban. Statisztikai Tükör, 1. Budapest. Letöltve: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/menekult15.pdf> (Utolsó letöltés: 2022.05.14.)
- Kuti, É. (1996). A nonprofit szervezetek szerepe a kilencvenes évek magyar társadalmában és gazdaságában. Közgazdasági Szemle, 18-30. Közgazdasági Szemle Alapítvány. Letöltve: <https://epa.oszk.hu/00000/00017/00020/pdf/kutieva.pdf> (Utolsó letöltés: 2022.05.14.)
- MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Kisebbségkutató Intézet. „A menekültekkel való szolidaritás az európai civil társadalomban”. Konferencia. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Kisebbségkutató Intézet. Letöltve: https://kisebbssegkutato.tk.hu/uploads/files/Janky_inkubator_ea_20161006.pdf (Utolsó letöltés: 2023.02.04.)
- Longley, R. (2022. július 29.). What Is a Grassroots Movement? Definition and Examples. Letöltve: <https://www.thoughtco.com/grassroots-movement-definition-and-examples-5085222> (Utolsó letöltés: 2022.05.09.)
- mandiner.hu. (2015. június 26.). Az állomáson éjszakázhattak a menedékkérők Szegeden. Letöltve: <https://mandiner.hu/belfold/2015/06/az-allomason-ejszakazhattak-a-menedekkerok-szegeden> (Utolsó letöltés: 2022.09.08.)
- Markos, V. (2021). Online önkéntesség - A segítség 21. századi formája. Önkéntes szemle, 1. évf. 2. szám, 125-131. doi:DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.2.125-131> (Utolsó letöltés: 2022.05.09.)
- Márkus, E. (2012). A nonprofit szektor társadalmi és gazdasági szerepeinek vizsgálata, különös tekintettel a foglalkoztatási funkcióra. 6. Debrecen: Debreceni Egyetem. Letöltve: https://www.academia.edu/95015650/A_nonprofit_szektor_t%C3%A1rsadalmi_%C3%A9s_gazdas%C3%A1gi_szerepeinek_vizsg%C3%A1lata_k%C3%BCl%C3%B6n%C3%B6s_tekintettel_a_foglalkoztat%C3%A1si_funkci%C3%B3ra (Utolsó letöltés: 2023.03.11.)
- MigSzol Szeged Facebook-oldal . (dátum nélk.). Letöltve: https://www.facebook.com/migszolszeged/about_details?locale=hu_HU (Utolsó letöltés: 2022.05.09.)
- MTA Migrációs Munkacsoport. (2015). Az Európába irányuló és 2015-től felgyorsult migráció tényezői, irányai és kilátásai. Szerk.: G. Csuka, & Á. Török. Budapest. Magyar Tudományos Akadémia. 10 p. Letöltve: <https://mta.hu/data/cikkek/106/1060/cikk-106072/ europabairanyulo.pdf> (Utolsó letöltés: 2022.09.12.)
- Nárai, M. (2004). A civil szervezetek szerepe és jelentősége az egyének és közösség, közösségek, illetve a társadalom számára. Educatio. 621 p. Letöltve: <https://www.epa.hu/01500/01551/00030/pdf/984.pdf> (Utolsó letöltés: 2023.01.12.)
- Palik, Z. (2022). A civil szervezetek működésének gyakorlati kérdései; A civil szervezetek erőforrásai és forrásteremtés. Civil kézikönyv, Budapest: Esély és Részvétel Közhasznú Társaság. 83 p. Letöltve: https://civil.info.hu/media/CIVIL_KEZIKONYV_2022_5621.pdf (Utolsó letöltés: 2023.01.11.)
- Putnam, R. D. (1995). Tuning In, Tuning Out: The Strange Disappearance of Social Capital in America. PS, Political Science & Politics, 664-683. Washington, WA, United States of America: Washington, Cambridge University Press. Letöltve: <https://www.proquest.com/docview/224969063?parentSessionId=TwxELfclreHNCiGnnTuf24LniGj2z8uN5LPq7boh3I%3D&sourcetype=Scholarly%20Journals> (Utolsó letöltés: 2023.01.04.)
- Rédl, B., Sarkadi, M., & Zubor, Z. (2022. augusztus 04.). Magyarország néhány tízezer ukrajnai menekültet sem képes rendesen ellátni, civilek végzik az állam segélymunkáját. Letöltve: <https://atlatzso.hu/kozugy/2022/08/24/magyarorszag-nehany-tizezer-ukrajnai-menekultet-sem-kepes-rendesen-ellatni-civilek-vegzik-az-allam-segelymunkajat> (Utolsó letöltés: 2022.09.09.)
- Reisinger, A. (2016). A társadalmi részvétel és felelősségvállalás megjelenési formái a közösségi és területi folyamatokban. Győr: Széchenyi István Egyetem, Gazdasági Elemzések Tanszék, Habilitációs téziszfüzet. 23 p. Letöltve: https://rgdi.sze.hu/images/RGDI/honlapelemei/habili%C3%A1ci%C3%B3/Habilitacios_tezisf%C3%BCzet_Reisinger_Adrienn_2016.pdf (Utolsó letöltés: 2022. 09.12.)
- Rogers, K. (2016. június 21.). I Sea, App That Claims It Can Find Migrants Adrift in Ocean, Is Called Misleading. The New York Times. Letöltve: <https://www.nytimes.com/2016/06/22/world/i-sea-app-that-claims-it-can-find-migrants-adrift-in-ocean-is-called-misleading.html> (Utolsó letöltés: 2022. 09.12.)

- Sik, E. (1996). Erdélyi menekültek Magyarországon. Társadalmi riport, 3. Budapest: TÁRKI. pp. 516-533. Letöltve: <https://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a956.pdf> (Utolsó letöltés: 2022. 09.12.)
- szeged.hu. (2015. július 31.). MigSzol: egy hónap alatt 12 ezer menekültnek segítettek a nagyállomásnál. Letöltve: <https://szeged.hu/cikk/migszol-egy-honap-alatt-12-ezer-menekultnek-segitettek-a-nagyallomasnal> (Utolsó letöltés: 2022.09.12.)
- Széll, K. (2018.). Társadalmi bizalom és szolidaritás - Beszélgetés Utassy Ágnessel. Valóság. Educatio, 682-684. Budapest. Tudományos Ismeretterjesztő Társulat. pp 678-691. doi:DOI: 10.1556/2063.27.2018.4.10 Letöltve: https://epa.oszk.hu/01500/01551/00106/pdf/EPA01551_educatio_2018_04_678-691.pdf (Utolsó letöltés: 2022.05.09.)
- Szép, F. (2022). Magyarország a tömeges méretű illegális migráció időszakában és a fizikai határzár létesítése. Belügyi Tudományos Tanács. Letöltve: https://archive.bmt.hu/rtt/assets/letolt/rt/202202/02_szep_ferenc.pdf (Utolsó letöltés: 2023.02.12.)
- Szlavkovits, R. (2015. június 30.). Botka utasítására segítenek a menekülteknek. Letöltve: http://hvg.hu/itthon/20150630_Botka_utasitasara_segitenek_a_menekulteknek (Utolsó letöltés: 2022. 09.14.)
- Szlavkovits, R. (2015. június 08.). Csodálatos összefogás kibontakozóban Szegeden. hvg.hu. Letöltve: https://hvg.hu/itthon/20150628_Csodalatos_osszefogas_kibontakozoban_Szeged (Utolsó letöltés: 2022.09.14.)
- Tóth, J., & Bernát, A. (2022.). Menekültválság 2022-ben. Az Ukrajna elleni orosz agresszió menekültjeinek magyarországi fogad(tat)ása. Társadalmi Riport. TÁRKI. doi:https://doi.org/10.1007/978-3-031-39431-7_11
- Trihas, N., & Tsilimpokos, K. (2018. november). Refugee crisis and volunteer tourism in Lesbos, Greece. Journal On Tourism & Sustainability, 42-56. Oxford, UK. 8 p. Letöltve: <https://ontourism.academy/journal/index.php/jots/issue/view/8> (Utolsó letöltés: 2022.09.04.)
- Ujhelyi, N. (2022). „Az önkéntesség most olyan valami, hogy hallgatni kell róla”. Az informális önkéntesség vizsgálata egy a 2015-ös migrációs hullám hatására kialakuló segítő csoport tükrében. Doktori disszertáció, 121. Budapest. Letöltve: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/34511/ujhelyi-nelli-phd-2022.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Utolsó letöltés: 2022.12.14.)
- UN Humanitarian Affairs. (2015). Western Balkans Route - Refugee/Migration Crisis. ECHO Daily Map. Letöltve: <https://reliefweb.int/map/world/western-balkans-route-refugeemigration-crisis-echo-daily-map-03092015> (Utolsó letöltés: 2023.02.12.)
- UNDP. (2011). International Year Of volunteers. Letöltve: <https://www.undp.org/india/publications/international-year-volunteers-10th-anniversary-2011> (Utolsó letöltés: 2023.02.12.)
- Varga, A. (2015). Rőszkén is segédkeznek a MigSzolok, közben az Indóház tér is megtelt migránsokkal. Letöltve: <https://szegedma.hu/2015/08/roszken-is-segedkeznek-a-migszolok-kozben-az-indohaz-ter-is-megtelt-migransokkal> (Utolsó letöltés: 2022.09.15.)
- vasarnapihitek.hu. (2016. szeptember 03.). Tudta? A többség tudja, hogy a félelmeire játszanak rá - Közösen gyűlölünk. Letöltve: https://www.vasarnapihitek.hu/fokusz/kozosen_gyulolunk_publicus-vh_kvotanepszavazas (Utolsó letöltés: 2023.03.07.)
- Warren, D. (2016. május 6). From Whales to Silver Foxes to Refugees: EMILY Robot is A Lifesaver. Letöltve: <https://www.navy.mil/Press-Office/News-Stories/Article/2261014/from-whales-to-silver-foxes-to-refugees-emily-robot-is-a-lifesaver/> (Utolsó letöltés: 2022.12.05.)
- Wells, L. (2016. február 16.). The children's screams stay with you. dailymail.co.uk. Letöltve: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-3449185/The-children-s-screams-stay-Lesbos-rescue-worker-plucks-dead-bodies-beach-2-000-refugees-arrive-Greece-day-TEN-times-year.html> (Utolsó letöltés: 2022.05.11.)
- Zakariás, I. (2016). A menekültek civil segítése: attitűdök és morális érvek. Regio – Kisebbség, politika, társadalom. Budapest. Teleki László Intézet. 77 p. Letöltve: https://www.researchgate.net/publication/314026672_A_menekultek_civil_segitese_attitudok_es_moralis_ervek (Utolsó letöltés: 2022.05.09.) doi:DOI:10.17355/rkkpt.v24i.1 https://www.researchgate.net/publication/314026672_A_menekultek_civil_segitese_attitudok_es_moralis_ervek (Utolsó letöltés: 2022.05.09.)